

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: «**ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОГОВАНOSTІ (НА ПРИКЛАДІ ХХХХ ХХХХ ХХХХ РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**»

Виконав: студент 2 другого курсу, групи Оп – 71з
Спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

ХАРЧУК В. А.
(Прізвище та ініціали)

Керівник: к.е.н., доцент ПРОКОПИШИН О. С.
(Прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(Прізвище та ініціали)

ЛЬВІВ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Освітній ступінь «Магістр»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

д.е.н., професор Гнатишин Л. Б.
(звання, ступінь, прізвище та ініціали)
«20» лютого 2023 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу студенту

ХАРЧУК ВАСИЛИНИ АНДРІЇВНИ
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОГОВАНOSTІ (НА ПРИКЛАДІ ХХХХ ХХХХ ХХХХ РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)».

Керівник роботи **ПРОКОПИШИН О. С., к.е.н., доцент**
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від **«17» лютого 2023 року № 33/К-С**

2. Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи до «15» січня 2024 року

3. Вихідні дані для дипломної роботи: нормативно-правові та літературні джерела за темою роботи, дані аналітичного та синтетичного обліку, річна фінансова та статистична звітність досліджуваного підприємства, Інтернет-джерела, методичні рекомендації

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ

1.1. Сутність дебіторської заборгованості: обліковий аспект

1.2. Порядок визнання, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства

1.3. Нормативне та інформаційне забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ У ХХХ ХХХХ

2.1. Аналіз результатів операційної діяльності ХХХ ХХХХ

- 2.2. Методика і організація обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги
 2.3. Облік іншої поточної дебіторської заборгованості
 2.4. Методика обліку довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ
 3.1. Удосконалення системи обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів
 3.2. Облік дебіторської заборгованості в умовах запровадження сучасних комунікаційних технологій
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, схеми, рисунки

6. Дата видачі завдання «20» лютого 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для дипломної роботи).	20.02.2023-15.04.2023 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	16.04.2023 – 15.07.2023 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання основної частини роботи; висновків і пропозицій.	16.07.2023 – 18.10.2023 р.
4.	Кінцеве оформлення дипломної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	19.10.2023 – 11.12.2023 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	12.12.2023 – 15.01.2024 р.

Студент _____
 (підпис)

ХАРЧУК В. А.
 (прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи) _____
 (підпис)

ПРОКОПИШИН О. С.
 (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційні роботі з'ясовано сутність дебіторської заборгованості з позиції облікового аспекту. Подано порядок визнання, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства. Висвітлено нормативне та інформаційне забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства.

Проведено аналіз результатів операційної діяльності ХХХ ХХХХ. Предсталена методика і організація обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, методика обліку довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання. Описано порядок обліку іншої поточної дебіторської заборгованості.

Визначено шляхи вдосконалення шляхи вдосконалення обліку і контролю дебіторської заборгованості. Предсталено систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів та в умовах запровадження сучасних комунікаційних технологій.

Ключові слова: облік, дебітори, контроль, дебіторська заборгованість, аналіз, контроль, оцінка, діяльність підприємства, показники, методика визначення, забезпечення, фінансова звітність, міжнародні стандарти фінансової звітності, автоматизована система обліку.

SUMMARY

The paper discusses the concept of receivables in accounting. It explains the procedures for recognizing, evaluating and reporting receivables in a company's financial statements. The paper also highlights the regulations and information required for accounting and monitoring of an enterprise's receivables.

The author has analyzed the operational performance of a Private Agricultural Company named after ХХХ. The paper discusses the methodology and organization of accounting for receivables related to goods, services, and long-term debt, as well as the procedure for debt cancellation. The paper also covers the accounting of other current receivables.

The study proposes ways to improve the accounting and control of receivables. It presents a system of receivables accounting based on international standards, taking into account the use of advanced communication technologies.

Key words: accounting, debtors, control, receivables, analysis, assessment, enterprise's operation, indicators, methodology of determination, supply, financial statements, international standards of financial statements, automated accounting system.

УДК 336.274: 631.11(477.83)

Кваліфікаційна робота: 83 с. текстової частини, 9 рисунків, 23 таблиці, 100 позицій літературних джерел, додатки.

«ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОГОВАНOSTІ (НА ПРИКЛАДІ ХХХХ ХХХХ ХХХХ РАЙОНУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)»

ХАРЧУК В. А. – Кваліфікаційна робота. Кафедра обліку та оподаткування – Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Текстова частина охоплює вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел.

В першому розділі з'ясовано сутність дебіторської заборгованості з позиції облікового аспекту. Подано порядок визнання, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства. Висвітлено нормативне та інформаційне забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства.

У другому розділі проведено аналіз результатів операційної діяльності ХХХ ХХХХ. Предсталена методика і організація обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, методика обліку довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання. Описано порядок обліку іншої поточної дебіторської заборгованості.

У третьому розділі визначено шляхи вдосконалення шляхи вдосконалення обліку і контролю дебіторської заборгованості. Предсталено систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів та в умовах запровадження сучасних комунікаційних технологій.

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблено відповідні висновки та конкретні пропозиції.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI.....	10
1.1. Сутність дебіторської заборгованості: обліковий аспект.....	10
1.2. Порядок визнання, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства.....	17
1.3. Нормативне та інформаційне забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства	23
2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI У ХХХ ХХХХ....	26
2.1. Аналіз результатів операційної діяльності ХХХ ХХХХ...	26
2.2. Методика і організація обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.....	39
2.3. Облік іншої поточної дебіторської заборгованості.....	46
2.4. Методика обліку довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання.....	52
3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI.....	58
3.1. Удосконалення систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів.....	68
3.2. Облік дебіторської заборгованості в умовах запровадження сучасних комунікаційних технологій.....	73
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ	

ВСТУП

На сучасному етапі радикальних реформ в Україні особлива увага приділяється питанню вдосконалення управління економікою держави, однією з найважливіших її функцій є облік, аналіз і контроль. Реформи систем бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю, які проводяться сьогодні в Україні, є частиною заходів, спрямованих на впровадження ринкових економічних відносин. Дебіторська заборгованість підлягає постійному контролю та потребує оперативного контролю з боку керівництва та відділу фінансових послуг. Тому дуже важливо якісно та своєчасно відображати інформацію про дебіторську заборгованість у системі бухгалтерського обліку, щоб максимально забезпечити достовірність, повноту та законність інформації, наданої користувачами фінансової звітності.

Облік дебіторської заборгованості є актуальною проблемою, оскільки сучасний фінансовий стан українських підприємств характеризується зростанням частки дебіторської заборгованості в структурі їх активів, що призводить до уповільнення платіжного обороту. Це питання є особливо актуальним в сучасних нестабільних ринкових умовах, оскільки багато суб'єктів господарювання, зокрема малого бізнесу, відчувають зниження платоспроможності через пандемію COVID-19 та військові дії. Підприємства борються за високий рівень продажів і своєчасне погашення боргів покупцями продукції. Тому питання обліку та контролю дебіторської заборгованості сьогодні є одними з пріоритетних для бізнесу. Викладене підтверджує високу актуальність обраної теми дослідження.

Дослідженням питань обліку та контролю дебіторської заборгованості займаються вітчизняні вчені Акімова Н.С., Білик М.Д., Бутинець Ф.Ф., Боднар М.І., Верига Ю.А., Глушко А.Д., Жук В.М., Костюченко В.М., Кужельний М.В., Линник В.Г., Плаксієнко В.Я., Сопко В.В., Сурніна К.С., Ткаченко Н.М., Усатенко О.В., Чорненька О.Б. та багато інших. Водночас слід також

вказати, що через складність та різноманітність суб'єктів та об'єктів розрахунково-платіжних правовідносин дослідження є багатоаспектним.

Мета дослідження – обґрунтувати та поглибити теоретичні, методологічні та практичні засади функціонування систем обліку та контролю дебіторської заборгованості підприємства, а також розробити напрями вдосконалення.

Для досягнення поставленої мети були розроблені наступні завдання дослідження:

- ✓ визначити сутність поняття «дебіторська заборгованість» з позицій бухгалтерського обліку;
- ✓ розкрити процедури визнання, оцінки та відображення дебіторської заборгованості підприємства в бухгалтерському обліку;
- ✓ акцент на наглядове та інформаційне забезпечення обліку та контролю дебіторської заборгованості підприємства;
- ✓ аналіз результатів господарської діяльності у ХХХ ХХХХ;
- ✓ вивчити методика та організаційні принципи обліку дебіторської заборгованості;
- ✓ розглянути методи внутрішнього контролю за дебіторською заборгованістю;
- ✓ запропонувати шляхи вдосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості.

Об'єктом дослідження є обліковий процес, форми та методи контролю дебіторської заборгованості ХХХХ (ХХХ) ХХХХ ХХХХ району Львівської області.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних, методологічних і практичних аспектів обліку та контролю операцій з дебіторською заборгованістю.

Методи дослідження: загальнонаукові – аналогія, порівняння, абстрагування, вимірювання взаємозв'язків, аналіз, синтез, індукція, дедукція, історичний та логічний методи (при вивченні економічної природи дебіторської заборгованості, організаційно-методичних положень

бухгалтерського обліку та контролю; спеціальні методи – статистичне групування, подвійний облік і підсумковий баланс, економічний аналіз та ін.

Інформаційною базою виконаного дослідження стали законодавчі та нормативні документи, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (фінансової звітності), національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, що стандартизують послідовність, методологічні принципи та напрями ведення бухгалтерського обліку організацій і контролю господарської діяльності дебіторської заборгованості, а також праці вітчизняних і зарубіжних вчених-науковців. Тематична журнальна література з питань бухгалтерського обліку, контролю дебіторської заборгованості, практичні матеріали ХХХ ХХХХ, інтернет-ресурс.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у підтвердженні існуючих теоретичних положень щодо вдосконалення та впровадження нових форм обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах та формулюванні практичних рекомендацій, а саме: визначення поняття «дебіторська заборгованість» теоретично підтверджено; отримано пропозиції та практичні побажання щодо вдосконалення методів обліку та організації обліку дебіторської заборгованості; узагальнено методи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості.

Практичне значення отриманих результатів полягає в удосконаленні методів та організації обліку та контролю дебіторської заборгованості, і може бути реалізовано в діяльності ХХХ ХХХХ, що сприятиме посиленню інформаційно-контрольної функції бухгалтерського обліку та покращенню управління операціями в досліджуваній фірмі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Сутність дебіторської заборгованості: обліковий аспект

Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність в умовах динамічного розвитку розрахунково-платіжних систем, які безпосередньо впливають на стан галузей економіки. Складною складовою розрахунково-платіжних відносин є взаємні зобов'язання суб'єктів господарювання та розрахунки в них. Для правильної організації обліку, подальшого погашення та списання заборгованості в балансі необхідно дати визначення поняття «дебіторська заборгованість». Дебіторську заборгованість можна розглядати в трьох аспектах: 1) як спосіб погашення кредиторської заборгованості; 2) як частину товару, проданого покупцеві, але ще не оплаченого; 3) як один із елементів обороту [97].

Відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість – це сума боргу дебітора на певну дату [65].

М(С)БО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» визначає таке тлумачення терміну «Дебіторська заборгованість» – це похідні фінансові активи з фіксованими сумами платежів, які підлягають визначенню та які не котируються на активному ринку [47].

Білик М.Д. «Дебіторська заборгованість – матеріальні ресурси, ще не оплачені контрагентом, або грошові кошти, вилучені з підприємства» [4].

Бутинець Ф.Ф. інтерпретує дебіторську заборгованість як борги, сплачені іншими компаніями або особами компанії [10].

На думку Матинина Н.О., дебіторська заборгованість вважається складовою оборотного капіталу і являє собою набір вимог до фізичної або юридичної особи для оплати товарів, робіт і послуг [44].

На думку ж Акімової Н.С., дебіторська заборгованість – це сума грошей, яку боржник винен компанії на певну дату [2].

Під дебіторською заборгованістю розуміється сума вимог, що виникли у різних юридичних і фізичних осіб до підприємства під час господарської діяльності [81].

Отже, проаналізувавши визначення поняття «дебіторська заборгованість», робимо висновок, що в економічній літературі існує декілька переважаючих думок про те, що дебіторська заборгованість є зобов'язаннями інших суб'єктів господарювання. Але варто зазначити, що при розрахунку зобов'язань на перше місце тепер виходить їх юридичний зміст.

У юридичних колах вважають, що для визначення дебіторської заборгованості слід використовувати термін «майнові вимоги», тобто майнові вимоги підприємства до боржників в інших правовідносинах, що виникають за різних обставин, включаються до складу майна підприємства [97]. Іншими словами, зобов'язання передбачають виникнення вимог, які не охоплюються сучасним вітчизняним обліком. А це безпосередньо впливає на час відображення дебіторської заборгованості. З метою усунення зазначеного недоліку пропонуємо під дебіторською заборгованістю розуміти майнові та інші вимоги до боржників, що виникають із правовідносин суб'єкта господарювання з різних підстав. Дебіторська заборгованість виникає через те, що обидві сторони договору рідко виконують свої зобов'язання одночасно і, отже, мають право вимагати компенсацію виниклої заборгованості у формі, визначеній у договорі, а інша сторона сплатити (погасити) зобов'язання за цим боргом.

Тобто в бухгалтерському обліку одна сторона володіє активами у формі заборгованості боржника (до стягнення), яка називається дебіторською заборгованістю, а інша сторона має зобов'язання погасити заборгованість перед кредитором, яка називається кредиторською (рис. 1.1).

Таким чином, дебіторська заборгованість виникає через те, що після того, як право власності на товари, роботи та послуги переходить від компанії-постачальника до компанії-покупця (замовника), остання має такі зобов'язання, як оплата, повернення та обмін.

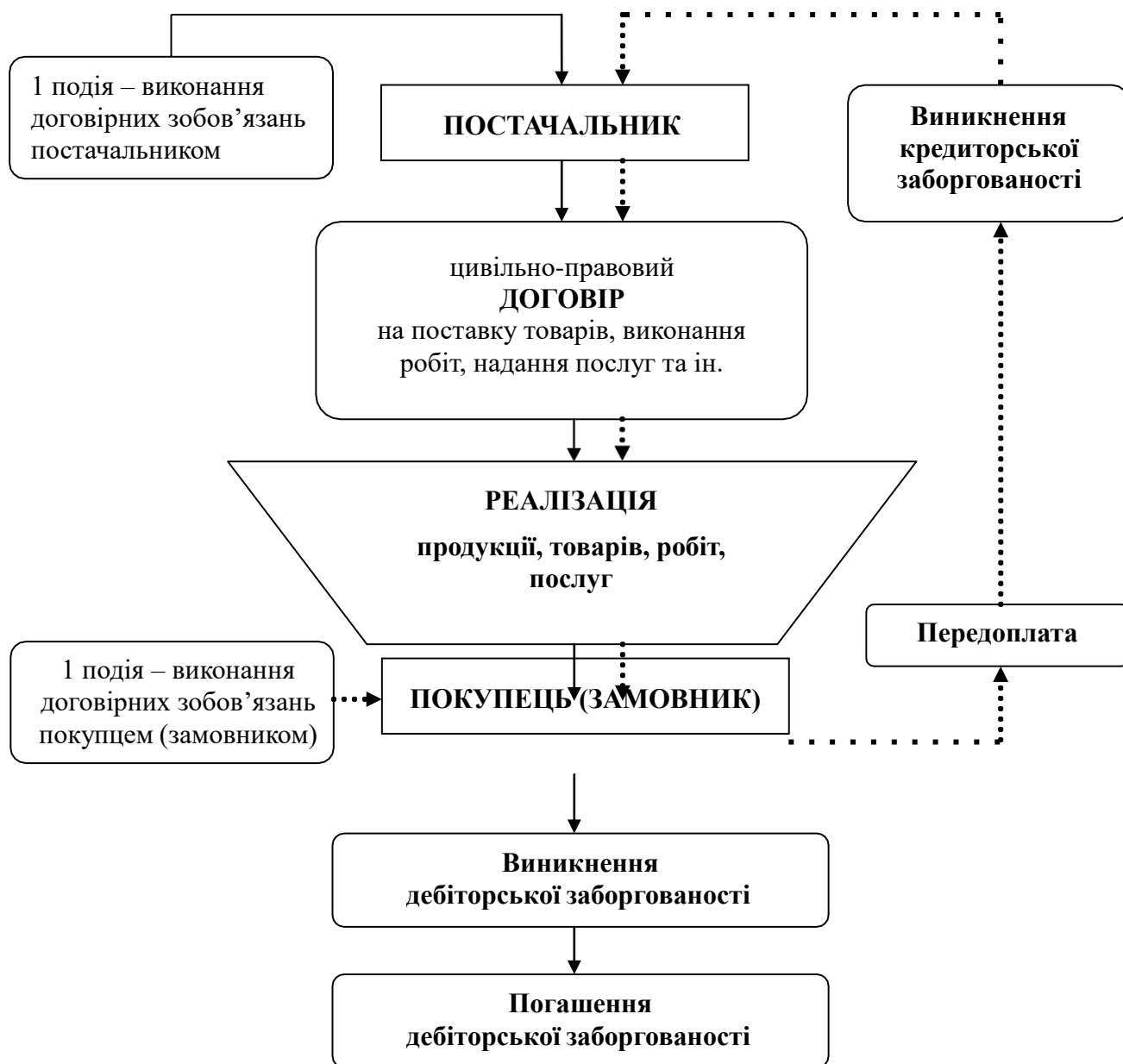

Рис 1.1. Виникнення дебіторської заборгованості

Підсумовуючи, виникнення дебіторської заборгованості можна виділити за такими умовами: 1) прийняття товару зі зміною власника – після документів, пов'язаних з оформленням відвантаження продукції та товарів; 2) акт прийому-передачі та акт здавання-передачі виконаних робіт, прийом-передачі наданих послуг – після підписання акта; 3) інші умови, в договорі поставки щодо дебіторської заборгованості узгоджуються окремо.

І.М. Боярко зазначив, що знизити ймовірність виникнення дебіторської заборгованості можуть наступні кроки: комплексна перевірка контрагентів на ранніх етапах співпраці; подальший юридичний супровід угоди; фінансування дебіторської заборгованості; облік, контроль та оцінка ефективності дебіторської заборгованості; стягнення простроченої заборгованості, претензії до недисциплінованих боржників [7, с.21].

Тому у відносинах між партнерами дуже важливо дотримуватися встановлених договірних домовленостей, особливо щодо термінів розрахунків та умов поставок. Для того, щоб працювати ефективно, компанії повинні дотримуватися існуючих вимог щодо боргів і розрахунків та не допускати прострочення виконання договірних зобов'язань, що призведе до скорочення як дебіторської, так і кредиторської заборгованості.

Аналіз джерел наукової літератури показує, що серед науковців існують різні думки щодо проблеми визначення економічної природи дебіторської заборгованості. Багато авторів пояснюють це поняття по-різному.

Для розкриття інформації в бухгалтерському обліку та звітності національними стандартами передбачено такі нормативно-правові документи: Цивільний кодекс України [92], Податковий кодекс України [62], Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [54]; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [65]; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [66] тощо. В даний час класифікація дебіторської заборгованості визначається низкою нормативно-правових документів, які визначають основні види дебіторської заборгованості. (табл. 1.1).

Довгострокова дебіторська заборгованість відноситься до дебіторської заборгованості, яка не виникає протягом нормального операційного циклу та погашається через дванадцять місяців з дати балансу [65].

Таблиця 1.1.

**Класифікація дебіторської заборгованості
в нормативно-правових документах України**

<i>Назва нормативного документа</i>	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Податковий кодекс України	Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку № 291
Види дебіторської заборгованості	За терміном: 1) довгострокова дебіторська заборгованість; 2) поточна дебіторська заборгованість. За ступенем впевненості в її погашенні: 1) безнадійна дебіторська заборгованість; 2) сумнівний борг [65].	1) довгострокова дебіторська заборгованість; 2) дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги; 3) дебіторська заборгованість за розрахунками: а) за виданими авансами, б) з бюджетом; 4) інша поточна дебіторська заборгованість [54].	1) безнадійна дебіторська заборгованість (ст. 14.1.11); 2) сумнів на дебіторська заборгованість (ст. 139.2.2) [62].	1) довгострокова дебіторська заборгованість: а) заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; б) довгострокові векселі одержані; в) інша; 2) короткострокові векселі одержані; 3) розрахунки з покупцями і замовниками; 4) розрахунки з різними дебіторами; 5) списана дебіторська заборгованість [33]

Поточна дебіторська заборгованість стосується дебіторської заборгованості, яка виникла під час нормального операційного циклу або підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Сумнівний борг відноситься до поточної дебіторської заборгованості, статус погашення якої боржником є невизначеним. Будь-який борг може бути визнаний компанією безнадійним у будь-який час. Щоб дебіторська заборгованість була визнана безнадійною, вона має відповідати одній із таких умов:

- 1) минув термін позовної давності (з моменту виникнення дебіторської заборгованості минуло три роки);
- 2) боржник рішуче не повертає борг.

Списання безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари та послуги здійснюється під час її визнання у складі резерву сумнівних боргів або шляхом її віднесення на витрати звітного періоду.

Ця класифікація статей дебіторської заборгованості, наведена в П(С)БО та відображена в балансі, враховує рівень ліквідності статей і є більш корисною для користувачів фінансової звітності при оцінці фінансового стану дебіторської заборгованості підприємства, надання більш повної інформації про рівень дебіторської заборгованості та можливість конвертації фінансових зобов'язань у валюту.

За походженням дебіторська заборгованість поділяється на: рахунки, отримані наперед; заборгованість покупців і замовників; векселі одержані; заборгованість учасників (засновників) за їх внеском до статутного капіталу; заборгованість інших дебіторів (переплата сум податків та інших платежів, заборгованість підзвітної особи, заборгованість працівників за надані кредити, товари придбані в кредит; заборгованість по відшкодуванню матеріальних збитків тощо).

За забезпеченістю дебіторська заборгованість поділяється на забезпечену (під гарантію, заставу, поруку, вексель) та незабезпечену.

За часом повернення: непрострочена, відстрочена та прострочена.

За формою погашення дебіторська заборгованість може бути монетарна та немонетарна.

За контрагентами: заборгованість вітчизняних дебіторів та заборгованість іноземних дебіторів.

На підставі узагальнення та систематизації результатів досліджень науковців рекомендуємо додати до класифікаційних характеристик такі критерії: за кредиторами (контрагентами): підтверджені та непідтверджені; за ризиком несплати: ризиковані та безризикові; за способом виникнення: вигадані та реальні, щодо підприємства: внутрішні та зовнішні.

Включення нових класифікаційних ознак відображає всі характеристики існуючих видів дебіторської заборгованості. Крім того, ці функції класифікації

дають змогу організувати практично систему для моніторингу їх рівнів. Застосування розширеної класифікації дебіторської заборгованості дає можливість вести управлінський облік дебіторської заборгованості та стає ефективним інструментом контролю дебіторської заборгованості. Щоб правильно організувати облік розрахунків з дебіторами, необхідно розрізнити зовнішню і внутрішню дебіторську заборгованість, оскільки існують відмінності в її формуванні та відображенні та взаємозаліку в обліку.

До зовнішньої дебіторської заборгованості відносяться: заборгованість покупців і замовників за поставлені товари, виконані зобов'язання та надані послуги; суми авансових платежів, виданих на придбання товарів (об'єктів, послуг) протягом звітного періоду, які складатимуть суми, отримані протягом звітний період; заборгованість інших дебіторів за реалізацію товарів, робіт або надання послуг; сума переплати податків, зборів та інших бюджетних платежів (тобто заборгованість перед зовнішніми контрагентами).

Внутрішньою дебіторською заборгованістю рекомендуємо називати: заборгованість за статутними внесками засновників, заборгованість підзвітних осіб, заборгованість працівників за позиками або проданими в кредит товарами, заборгованість з відшкодування матеріальних збитків.

Дебіторська заборгованість є високоліквідним активом. Водночас зросли ризики, а велика сума простроченої заборгованості суттєво збільшила вартість погашення кредитних коштів та збільшила витрати підприємств. Наявність у підприємства неконтрольованої дебіторської заборгованості призведе до зменшення фактичного доходу, рентабельності та ліквідності оборотних коштів відповідно, що призведе до зниження фінансової стійкості та збільшення ризику фінансових витрат підприємства.

Отже, сучасна система управління дебіторською заборгованістю повинна містити повний набір методів аналізу, контролю та оцінки дебіторської заборгованості. При цьому управління дебіторською заборгованістю означає випереджувальну і безпосередню роботу з джерелами простроченої заборгованості, а саме: постійну співпрацю з контрагентами, яка включає не

тільки формування кредитної політики підприємства та організацію договірної роботи, а й управління простроченою заборгованістю, управління борговими зобов'язаннями.

1.2. Порядок визнання, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства

Як зазначалося раніше, порядок обліку дебіторської заборгованості та її розкриття у фінансовій звітності регулюється П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та 13 «Фінансові інструменти». В умовах наближеності українських національних стандартів до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності останні відіграють дедалі більшу роль у регулюванні дебіторської заборгованості.

Положення П(С)БО 10 повністю відповідають міжнародним стандартам щодо визнання дебіторської заборгованості. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо вона одночасно відповідає таким умовам: існує можливість отримання майбутніх економічних вигод; сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена.

Поточна дебіторська заборгованість за товари та послуги визнається активом, коли дохід від продажу товарів та послуг отримано за наступних умов: вигоди та ризики, пов'язані з правом власності на товари чи інші активи, були створені та передані до покупцю; продавець надалі не контролює реалізовану продукцію; сума боргу може бути достовірно визначена; як наслідок діяльності, економічні вигоди підприємства обов'язково збільшаться.

Визначення моменту, коли вигоди та ризики, пов'язані з правом власності на актив, переходять до покупця, вимагає вивчення умов контракту між продавцем і покупцем та обставин комерційної операції.

Обставини переглядаються, оскільки в переважній більшості випадків перехід прав власності та ризиків відбувається одночасно з передачею активів у

власність покупця, за винятком деяких особливих обставин, таких як продаж товарів за комісійною угодою.

Важливим питанням обліку дебіторської заборгованості є її оцінка. Методика оцінки поточної дебіторської заборгованості повинна забезпечувати реалізацію основних принципів фінансової звітності, визначених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [69]. Сума для визнання та відображення дебіторської заборгованості повинна визначатися з урахуванням таких факторів: поточна оцінка дебіторської заборгованості при включенні в баланс компанії; оцінка дебіторської заборгованості у фінансовій звітності (на дату балансу).

У більшості випадків виручка від продажу розраховується на основі умовної суми компенсації до отримання (грошові кошти або їх еквіваленти, використані для придбання). Як правило, історична вартість дебіторської заборгованості за продажем товарів, робіт і послуг приблизно дорівнює їх справедливій вартості, і результуюча різниця не є суттєвою. Крім того, у деяких операціях сума надходжень не відповідає справедливій вартості проданих активів, наприклад, коли продажі здійснюються з торговими знижками або знижками за обсяг.

Важливим аспектом дебіторської заборгованості є її оцінка на дату балансу. Відповідно до принципу обачності, при визначенні виручки від реалізації суб'єкт господарювання повинен визнавати можливі збитки через непогашення покупцем частини боргу.

Поточна дебіторська заборгованість оцінюється на основі первісної вартості та обліковується на балансі за історичною вартістю, представленою вартістю активів, проданих споживачам (товарів, наданих послуг, виконаних робіт, виданих грошових коштів тощо). Згідно з визначенням П(С)БО 10: «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг», завищення призведе до завищення доходу, що, у свою чергу, впливає на достовірність інформації, включеної до фінансової звітності.

Розмір доходу від реалізації активів, отриманого в результаті господарських операцій, визначається договором між сторонами та розраховується виходячи зі справедливої вартості компенсаційної заборгованості.

Згідно П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» справедливу вартість визначають як суму, за якою можна продати актив або оплатити зобов'язання за звичайних умов певного періоду. В результаті проведеної систематизації маємо змогу встановити наступні методи, згідно яких проводиться оцінка дебіторської заборгованості (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Методи оцінки дебіторської заборгованості

Види вартості	Особливості оцінки
за первісною собівартістю	первісна (історична) оцінка, яка визначена номінальним і спонтанним методами оцінювання;
за вартістю реалізації (погашення)	факторингове, форфейтингове оцінювання, оцінювання під час дисконту векселя, для яких характерні видаткова оцінка, чисте реалізаційне оцінювання, що визначають за розміром сумнівних боргів, експертне оцінювання, у ходячого використовують оцінювання продажу;
за поточною вартістю	оцінювання з урахуванням валютного курсу; оцінювання з урахуванням індексу цін; оцінювання з урахуванням поточної процентної ставки, яке базується на методі потоку, що дисконтувався, і для розрахунку якого запропонований порядок визначення загальної реалізаційної вартості заборгованості;
за теперішньою вартістю	теперішня оцінка на основі первісної вартості (метод оцінювання – первісний), теперішня оцінка на основі поточної вартості (метод оцінювання – поточний).

На практиці використовуються такі методи списання безнадійної заборгованості: метод прямого списання, метод нарахування резерву.

Безнадійна заборгованість за прямим методом не оцінюється заздалегідь, але реєструється, коли відомо, що рахунок не буде оплачено. Хоча цей метод простий у застосуванні, він має й недоліки, на які вказує О.М. Колеснікова [27]: витрати безнадійної заборгованості не пов'язані з відповідним продажем, поточна дебіторська заборгованість завищена, оскільки не враховуються невідомі безнадійні борги; витрати не відповідають доходам.

Якщо розмір безнадійної заборгованості невеликий, слід використовувати метод прямого списання. Резерви формуються одним із таких способів: на підставі звітів про фінансові результати – сума безнадійної заборгованості розраховується від загального обсягу продажів; на підставі залишків – на основі загальної кількості дебіторської заборгованості [40, с.162].

О. Грицай та Н. Станасюк вважають, що нелогічно оцінювати безнадійну заборгованість за її реалізацією, оскільки в її загальну суму також входить продаж готівкою, а заборгованості взагалі не було. Основою має бути лише продаж у кредит [23, с.827].

Інший метод полягає у вирахуванні резерву на основі добутку частки резерву на безнадійну заборгованість за рахунками до отримання за попередній період до суми рахунків до отримання та суми рахунків до отримання в поточному періоді. Такий підхід забезпечує дотримання принципу обачності та дозволяє отримати достовірну оцінку вартості дебіторської заборгованості на звітну дату, але не задовольняє принцип узгодженості, оскільки в балансі також висвітлюється заборгованість за минулі періоди а резерв розраховується у звітному.

Відповідно до статті 7 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»: «Поточна дебіторська заборгованість є фінансовим активом і відображається в балансі за чистою вартістю реалізації», яка визначається як різниця між загальною сумою боргу та різницею дебіторської заборгованості. Тому розрахунок резерву сумнівних боргів є необхідністю для діяльності будь-якого суб'єкта господарювання з дебіторською заборгованістю. Цей резерв необхідний як джерело погашення дебіторської заборгованості, термін дії якої минув і яку боржник вирішив не платити. Залежно від термінів погашення та визначеності дебіторська заборгованість, за якою створюються резерви сумнівних боргів, поділяється на: загальну поточну або довгострокову, сумнівну та безнадійну.

Резерви створюються лише для тієї частини боргу, яка відповідає всім наступним умовам: це фінансовий актив і виникає в результаті операційної діяльності; це короткострокова дебіторська заборгованість; і борг не вважається

безнадійним. Механізм розрахунку резервів безнадійних боргів наведено в статтях 8 та 9 П(С)БО 10. Приклади розрахунків див. у додатку. Отже, величина резерву сумнівних боргів визначається за такими методами: абсолютна сума сумнівних боргів; застосування коефіцієнта сумнівності. За методом абсолютної сумнівності резерви розраховуються шляхом оцінки платоспроможності окремих боржників. Компанія аналізує дебіторську заборгованість, загальну виявлену безнадійну заборгованість та резерви, відображені в бухгалтерському обліку. Цей спосіб доречний, якщо підприємство має обмежене коло боржників і є інформація про те, що вони можуть не сплатити певну суму боргу.

Метод застосування коефіцієнта сумнівності при обчисленні резерву сумнівних боргів базується на відповідних статистичних розрахунках. П(С)БО 10 передбачається декілька способів розрахунку коефіцієнтів сумнівності:

- ✓ знаходження питомої ваги безнадійного боргу у чистому доході. З цією метою потрібно провести аналіз частини доходів, що були нараховані у попередніх періодах, але не сплачені. Потім вирахувати коефіцієнт сумнівності діленням суми безнадійного боргу на суму чистого доходу за обрані періоди.

- ✓ шляхом класифікації дебіторської заборгованості за строками виникнення. Насамперед потрібно класифікувати заборгованість за строком непогашення, самостійно сформувавши групи;

- ✓ шляхом вирахування питомої ваги списаної за останні 3-5 років дебіторської заборгованості в загальній сумі боргу відповідного періоду. Згідно рекомендацій Мінфіну, викладених у листі від 06.06.2008р. № 31- 34000-20-25/21471, коефіцієнт сумнівності для розрахунку резерву сумнівних боргів знаходять шляхом ділення величини списаної заборгованості протягом обраного періоду на обсяг дебіторської заборгованості на початок року обраного періоду. Отримані значення складуться в одне і ділиться сума на кількість років, щоб отримати середнє значення.

У Додатку А наведені характеристики застосування кожного методу. Методику розрахунку безнадійної заборгованості та методику розрахунку

сумнівного коефіцієнта має обирати кожне підприємство та вказати в обліковій політиці. Зверніть увагу, що залишок резерву сумнівних боргів на звітну дату не повинен перевищувати загальну суму дебіторської заборгованості на цю дату.

Для відображення в обліку дебіторської заборгованості в Плані рахунків бухгалтерського обліку [61], передбачено рахунки класів 1 «Необоротні активи» та 3 «Кошти, розрахунки та інші активи». Довгострокова дебіторська заборгованість обліковується на рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» з введенням таких субрахунків: 181 «Заборгованість за майно, що передане у фінансову оренду», 182 «Довгострокові векселі одержані», 183 «Інша дебіторська заборгованість». Поточна дебіторська заборгованість обліковується на рахунках 34 «Короткострокові векселі одержані», 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами». На рахунку 36 накопичуються дані щодо відвантаженої продукції, наданих послуг тощо, окрім заборгованості, забезпеченої векселем. Використовуються наступні субрахунки: 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями», 362 «Розрахунки з іноземними покупцями», 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ», 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням». При цьому за дебетом показується вартість реалізованих товарів, послуг, включаючи ПДВ, акциз, інші податки та збори, які включаються до продажної вартості. За кредитом відображаються суми платежів, здійснених покупцями у будь-який спосіб. Сальдо рахунку показує дебіторську заборгованість покупців.

Рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані» має субрахунки 341 «Короткострокові векселі одержані в національній валюті» та 342 «Короткострокові векселі одержані в іноземній валюті», які використовуються для розрахунку дебіторської заборгованості, гарантованої векселями.

На рахунку 37, використовуючи відповідні субрахунки, ведуть облік і відображають видані аванси, підзвітні особи, нараховані доходи, претензії, збитки, залишки дебіторської заборгованості, позики надані членам

кредитними спілками, інших боржників, державні цільові фонди, операції з деривативами.

1.3. Нормативне та інформаційне забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку, є П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість» та № 13 «Фінансові інструменти» [65, 66].

Однак ці стандарти нечітко тлумачать природу дебіторської заборгованості. Отже, у П(С)БО 10 Дебіторська заборгованість визначається як загальна заборгованість боржника перед підприємством на певну дату. Дебіторами, між тим, є юридичні та фізичні особи, які винні компанії певну суму внаслідок минулих подій.

Це тлумачення включає як борги боржників, які утримуються підприємством до погашення, так і борги боржників, призначені для перепродажу. Дебіторська заборгованість отримана з метою перепродажу або створена підприємством з метою отримання прибутку, який може бути у формі відсотків, дивідендів тощо, або прибуток може бути отриманий від короткострокових змін ціни (суми) рахунків дебіторської заборгованості. Відповідно, така заборгованість є фінансовими активами, призначеними для перепродажу згідно зі статтею 4 П(С)БО 13, і підлягає відображенню та оцінці в бухгалтерському обліку згідно з цим Стандартом.

Визначення, надане П(С)БО 10, є ширшим, оскільки охоплює всі борги бізнесу, особливо борги, які за своєю природою є фінансовими інвестиціями, тобто активи, які утримуються бізнесом для збільшення прибутку.

Стаття 4 П(С)БО 13 визначає дебіторську заборгованість, не призначену для продажу, – «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок безпосереднього надання коштів боржнику або продажу інших активів і послуг, які не є фінансовими активами, призначеними для продажу».

Важливо зазначити, що єдиного міжнародного стандарту, який регулює облік дебіторської заборгованості, не існує. Дебіторська заборгованість обліковується відповідно до МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість розглядається як монетарні активи.

Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. [69] визначає правові засади нормативно-правового, регулювання, організацію бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні. Він визначає перелік термінів, сферу дії для цілей, принципи обліку.

Податковим кодексом України [62] передбачено окремі положення щодо обліку дебіторської заборгованості, зокрема щодо визнання та списання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості тощо.

Інструкція «Про застосування планів бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2011 р. № 291 [33], регулює ведення бухгалтерського обліку методом подвійного запису, порядок узагальнення інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань і факти фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб.

Порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку первинних документів, зокрема, щодо документів з обліку дебіторської заборгованості, а також зберігання цих документів, облікових реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їхніми об'єднаннями та установами і організаціями (крім банків) незалежно від форм власності встановлює Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку №88, затверджено наказом Мінфіну від 24.03.95р. [67].

Узагальнена інформація про дебіторську заборгованість відображається в бухгалтерському балансі (звіті про фінансовий стан), а порядок складання та подання підприємством регламентується такими нормативними документами:

НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [52] та П(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» [68], а також Постановою КМУ від 28 лютого 2000 р. № 419 «Про затвердження порядку подання фінансової звітності» [76], тощо.

Аналізуючи національні і міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, можна зробити висновок, що дебіторська заборгованість – це, по суті, сума заборгованості, яка утворилася внаслідок несвоєчасності сплати коштів,, прождану інших активів, робіт послуг безпосередньо боржником та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ У ХХХ ХХХХ

2.1. Аналіз результатів операційної діяльності ХХХ ХХХХ

Приватна агрофірма (ХХХ) ХХХХ розташована у селі Вузлове ХХХХ (Радехівського) району Львівської області. Господарство знаходиться в південно-західній частині району в зоні Лісостепу, за 4 км від районного центру (Радехів), 76 км від обласного центру (Львів), 1 км до залізно-дорожньої станції (Вузлове).

Приватна агрофірма ХХХХ заснована на приватній власності його власника, громадянина Німеччини Йогана Брунера. З 7.09.2000р. підприємство перейшло у власність ПП з обмеженою відповідальністю «ХХХХ», а кінцевим бенефіціаром та засновником є Дженсен Мартін Бернхард (Сполучене Королівство), який володіє 100% статутного капіталу у сумі 11485,8 тис. грн. Очолює підприємство генеральний директор, радехівчанин ХХХХХХХХХХХХХХ, з допомогою головного бухгалтера, головного інженера та головного агронома.

Основним видом економічної діяльності підприємства є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур та насіння олійних культур, а саме: ярої пшениці, сої, кукурудзи, цукрових буряків, ріпаку. Іншими видами діяльності є вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів, змішане сільське господарство.

У ХХХ ХХХХ зараз посіви розміщені на 2050 гектарах, проте директор планує ще додатково залучити 200 гектарів ріллі. Зручно те, що поля сконцентровані на території практично одного району. З часом продуктивність полів має зрости у два-три рази.

ХХХ ХХХХ вирощує продукцію за сучасними технологіями і має для цього набір необхідної техніки, зокрема спеціальні комбайни німецького виробництва. За добу такий агрегат збирає врожай на п'яти гектарах.

Продукцію реалізують переважно на території України. Незначну частку експортують до Німеччини й Польщі. Попит поки що випереджає пропозицію. Тож проблем з продажем не було.

Діяльність ХХХ ХХХХ здійснюється відповідно до Господарського кодексу України, інших законодавчих актів України, установчого договору про створення і діяльність підприємства та Статуту. Воно є юридичною особою, належить до суб'єктів малого підприємництва, здійснює господарську та іншу діяльність від свого імені, має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку зі своєю назвою, необхідні штампи і власні бланки.

Мета підприємства – отримання прибутків від фінансово-господарської діяльності і задоволення на їх основі інтересу засновника та директора, а також економічних і соціальних інтересів працівників, від здійснення виробничої діяльності та надання послуг населенню.

Для повної комплексної оцінки діяльності господарства загалом потрібно застосовувати систему показників, як вартісних, так і натуральних, часткових і загальних. Вона повинна подати інформацію про наявність конкретних виробничих ресурсів (землі, праці, капіталу) та про їх використання. Дуже важливим при цьому є зіставлення в динаміці, що дасть змогу встановити наявні тенденції та певною мірою судити про перспективи господарства.

Структура земельних угідь – це процентне співвідношення площ різних угідь у складі загальної земельної площі або площі сільськогосподарських угідь. Для здійснення господарської діяльності підприємство орендує в пайовиків 2050 га землі, а за аналізований період площа сільськогосподарських угідь зросла на 68 га.

Склад і структура земельних угідь за три останні роки відображені у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних угідь у XXX XXXX

Вид угідь	Площа, га			Структура, %			Відхилення 2022р. до 2020р., (+/-)
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	
Всього сільськогосподарських угідь	2050	2113	2113	100	100	100	103,1
у тому числі рілля	2050	2113	2050	100	100	100	103,1

Основні показники ефективності землекористування сільськогосподарського підприємства наведені у табл. 2.2

Таблиця 2.2

Основні показники землекористування у XXX XXXX

Показник	2020р.	2021р.	2022р.	2022 р. у % до 2020р.,
Площа с.-г. угідь, га	2050	2113	2113	105,4
Виторг від реалізації с.-г. продукції на 1 га с.-г. угідь, грн	24525,8	22261,2	28574,1	116,5
Прибуток на 1 га с.-г. угідь, грн	3835,6	8012,3	2472,7	64,5

За аналізований період ефективність землекористування знизилася. Якщо у 2020 році в розрахунку на 1 га, то до 2022 року прибуток, отриманий від землі, становив 3800 гривень – 2500 гривень або зменшення на 35,5%. Хоча продажі розраховуються з продажів на 1 га продукції. Площа землі зросла на 5,4%.

Для визначення спеціалізації досліджуваних підприємств проаналізуємо структуру товарної продукції XXX М. Шашкевича, яка в грошовому виразі характеризує кількість виробленої та готової до реалізації продукції (табл. 2.3).

Згідно з таблицею 2.3 видно, що основною продукцією підприємства є продукція рослинництва, з якої 58,4% чистого доходу господарства у 2022 році забезпечуватимуть зернові культури, 10,3% – соєві боби, 12,4% – ріпак, цукрові буряки становитиме – 18,9%. За аналізований період суттєво змінилася товарна структура: у 2020 році господарство вирощувало лише зернові (81,5% у структурі реалізації) та цукрові буряки. У 2021 році розпочнеться посів сої та

ріпаку, що вплинуло на зниження чистого доходу від реалізації зернових – з 24296 тис. грн у 2020р. до 21494,3 тис. грн у 2022р., або на 11,6%.

Таблиця 2.3

Аналіз структури товарної продукції у XXX XXXX

Назва продукції	2020 р.		2021 р.		2022 р.		У середньому за три роки		Місце
	вартість, тис. грн	структура, %	вартість, тис. грн	структура, %	вартість, тис. грн	структура, %	вартість, тис. грн	структура, %	
Зернові	24296,0	81,5	15340,5	37,4	21494,3	58,4	20376,9	56,8	1
Соя	-	-	767,6	1,9	3814,9	10,3	1527,5	4,3	4
Ріпак озимий	-	-	5521,8	13,5	4549,7	12,4	3357,2	9,4	3
Цукрові буряки	5521,1	18,5	19336,2	47,2	6960,1	18,9	10605,8	29,5	2
Всього	29817,1	100	40966,1	100	36819,0	100	35867,4	100	-

Отже, можна зробити висновок, що XXX імені М. Шашкевича збільшує та розширює масштаби господарської діяльності, щороку виводячи нові сорти продукції. У перспективі планується повністю автоматизувати виробничий процес.

Ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств значною мірою залежить від видів вирощуваних культур та їх співвідношення, тобто структури сільськогосподарських угідь (табл. 2.4).

Ми бачимо з таблиці. 2.4 У структурі посівних площ підприємства найбільшу питому вагу займають продовольчі культури. У 2022 звітному році вона становила 58,6% від загальної посівної площі, але це менше порівняно з 2020 роком. Приріст склав 24,9% за рахунок збільшення посівних площ під соєю у 2,5 раза. Із зернових культур господарство вирощує озиму пшеницю, яру пшеницю, кукурудзу та інші продовольчі культури. Основними продовольчими культурами є озима пшениця та кукурудза на зерно, які займають відповідно 27,7% та 15,3% у структурі посівних площ.

Під пшеницею озимою посівні площі зросли на 44,4%, незважаючи на загальне скорочення посівних площ під зерновими, а посівні площі під кукурудзою на зерно скоротились майже вдвічі.

Таблиця 2.4

Структура посівних площ у XXX XXXX

Сільськогосподарські культури	2020р.		2021р.		2022р.		2022р. до 2020р., %
	га	%	га	%	га	%	
Зернові - всього	1650	80,5	1243	58,8	1239	58,6	75,1
з них:							
пшениця озима	405	19,7	417	19,7	585	27,7	144,4
пшениця яра	615	30,0	463	21,9	320	15,1	52,0
кукурудза на зерно	630	30,7	363	17,2	324	15,3	51,4
гречка	-	-	-	-	10	0,4	-
соя	100	4,9	207	9,8	244	11,5	244
ріпак	-	-	263	12,4	228	10,8	-
Цукрові буряки	300	14,6	400	18,9	402	19,0	134
Всього посівів	2050	100	2113	100	2113	100	103,1

Фінансовий та економічний стан підприємства – це складне поняття. Він визначається системою показників, яка відображає наявність, розміщення та використання фінансових ресурсів, оцінює собівартість продукції, продуктивність основної продукції та рентабельність виробничої діяльності. Основні економічні показники, що характеризують діяльність XXX XXXX, наведені в таблиці. 2.5.

Проаналізувавши данні таблиці 2.5, бачимо негативну динаміку звітнього року порівняно з базовим. Погіршення фінансового стану підприємства проявилось у збільшенні собівартості на 31,3%, що призвело до зниження рентабельності, а прибуток підприємства знизився на 34,1%.

Важливим показником, який впливає на економічний стан підприємства, є структура дебіторської і кредиторської заборгованості, тому проведено оцінку

дебіторської та кредиторської заборгованості (табл. 2.6).

Таблиця 2.5

**Основні економічні показники виробничо-господарської діяльності
у XXX XXXX**

Показник	2020р.	2021р.	2022р.	2022 р. в % до 2020 р.
Середньорічна кількість працівників, чол.	30	29	27	90
Чистий дохід від реалізації, тис. грн	50278	47038	58577	116,5
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	38919	30178	51088	131,3
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	11359	16860	7489	65,9
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	7863	16930	5069	64,5
Рівень рентабельності (збитковості), %	29,2	55,7	14,7	-14,5п
Середньорічна вартість активів, тис. грн	7368	8536	26358	у 3 рази

Таблиця 2.6

Оцінка дебіторської і кредиторської заборгованості

XXX XXXX, 2022 рік

Заборгованість	Початок періоду		Кінець періоду		Зміни (+,-)
	тис. грн	%	тис. грн	%	
Дебіторська заборгованість:					
- за товари, роботи і послуги	28	65,1	76	64,4	48
- інша дебіторська заборгованість	15	34,9	42	35,6	27
Разом	43	100	118	100	75
Кредиторська заборгованість:					
- за товари, роботи і послуги	9742	97,2	13208	95,6	3466
Поточні зобов'язання за розрахунками:					
- з одержаних авансів	-	-	-	-	-
- з бюджетом	282	2,8	611	4,4	329
- зі страхування	-	-	3	0,0	3
- з оплати праці	-	-	-	-	-
Разом	10024	100	13822	100	3798

Розрахувавши ці показники, можна зробити висновок, що у 2022 році дебіторська заборгованість підприємства зросла на 75 тисяч гривень, що є негативним явищем, оскільки означає значне зростання заборгованості клієнтів та інших боржників перед підприємством. Кредиторська заборгованість також зросла на 3798 тис. грн., що також є негативним фактором і свідчить про наявність у підприємства заборгованості перед постачальниками, а тому збільшується розрахункова заборгованість.

Основним видом діяльності підприємства є виробництво продукції рослинництва, значну частину якої становлять продовольчі культури. Тому динаміка врожайності основних сільськогосподарських культур має вирішальне значення для ефективної роботи підприємства. Це показник того, наскільки ефективно господарство використовує свої землі під рослинництво. Обсяг виробництва зерна залежить від урожайності та площі оброблюваних земель. Із зростанням продуктивності праці покращуються всі економічні показники: знижуються собівартість продукції на одиницю продукції і витрати праці на виробництво, зростає грошова виручка. Важливим чинником забезпечення ефективного використання трудових і фінансових ресурсів і отримання загального планового виробництва зерна є продуктивність.

Динаміку урожайності основних зернових культур покажемо в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

**Динаміка зібраних площ та урожайності основних зернових культур
у XXX XXXX**

Культура	2020р.		2021р.		2022р.		2022р. у % до 2020р.	
	Зібрана площа, га	Урожайність, ц з 1 га	Зібрана площа, га	Урожайність, ц з 1 га	Зібрана площа, га	Урожайність, ц з 1 га	Зібрана площа, га	Урожайність, ц з 1 га
Зернові та зернобобові, всього	1650	52,2	1243	57,4	1239	52,4	75,1	100,4
Пшениця озима	405	62,8	417	60,1	585	50,2	144,4	79,9
Пшениця яра	615	49,1	463	45,0	320	54,0	52,0	109,9
Кукурудза на зерно	630	48,4	363	70,0	324	56,0	51,4	106,2

З табл. 2.7 видно, що урожайність зернових за аналізований період зросла на 0,4%: пшениці ярої – на 9,9%, а кукурудзи на зерно – на 6,2%. Урожайність озимої пшениці зменшилась – на 21%.

У 2020 році посівні площі озимої пшениці зросли на 44,4%, тоді як посівні площі кукурудзи та ярої пшениці зменшилися вдвічі.

Різні чинники (збільшення посівних площ) забезпечили загальне виробництво озимої пшениці зросло на 15,4%. Скорочення посівних площ і незначне збільшення виробництва ярої пшениці та кукурудзи призвели до зменшення загального врожаю цих культур майже вдвічі. Загалом загальне виробництво зерна у 2022 році зменшиться на 24,6% порівняно з 2020 роком (табл. 2.8). Для будь-якого бізнесу важливими показниками ефективності є обсяг продажів і рівень товарності товару.

Таблиця 2.8

Динаміка валових зборів зернових культур у ХХХ ХХХХ

Вироблено продукції, ц	2020р.	2021р.	2022р.	2022р. у % до 2020р.
Зернові і зернобобові, всього	86098	70500	64966	75,4
Пшениця озима	25433	24396	29360	115,4
Пшениця яра	30165	20694	17291	57,3
Кукурудза на зерно	30500	25410	18144	59,5

На кожному підприємстві собівартість товарної продукції розраховується виходячи з поточної ціни реалізації, а її рівень залежить від каналів і умов реалізації продукції, якості продукції, кон'юнктури ринку та інших факторів.

Рівень товарності окремих видів продукції залежить насамперед від обсягу їх виробництва. За інших рівних умов чим більший розмір, тим більше продуктів може продати компанія, і навпаки. Якщо підприємство в силу певних обставин зменшує або збільшує попит на той чи інший товар для внутрішньогосподарських цілей, то рівень товарності зміниться навіть за незмінного обсягу виробництва.

Вироблена продукція (сукупний продукт) — це оцінка вартості загального обсягу продукції, створеної основною діяльністю підприємства.

Проаналізуйте динаміку виробництва зерна та рівень товарності сільськогосподарських підприємств (табл. 2.9).

Як бачимо з даних табл. 2.9, обсяг реалізації зерна у ХХХ ХХХХ за досліджуваний період 2020-2022рр. зменшився на 25% за рахунок зменшення виробництва зерна.

Таблиця 2.9

**Динаміка реалізації та рівня товарності зернових культур
у XXX XXXX**

Культура	Обсяг реалізації, ц			2022р до 2020р. %	Рівень товарності, %		
	2020р.	2021р.	2022 р.		2020р.	2021р.	2022р.
Зернові та зернобобові, всього	97174	49012	72363	74,5	112,9	69,5	111,4
Пшениця озима	30835	15712	43031	139,4	121,2	64,4	107,3
Пшениця яра	29790	-	17824	59,8	98,7	-	108,4
Кукурудза на зерно	36549	33300	11508	31,5	119,8	131,1	63,4

Більш ніж на 100% перевищує товарний рівень, оскільки продукція минулих років реалізовувалась за вигіднішими цінами. Тому проаналізуємо харчовий баланс (табл. 2.10)

Таблиця 2.10

Наявність та рух зернопродукції у XXX XXXX, ц

Зернові та зернобобові – усього	2020р.	2021р.	2022р.	2022р.% 2020р.
На початок року	29187	15560	34730	119,0
Надходження протягом року (включаючи власне виробництво)	237024	70650	66740	28,1
у т.ч. придбані	86098	150	600	0,7
Вибуло протягом року	249150	51480	74237	29,8
Продано переробним підприємствам	74414	-	-	-
Перероблено на власних потужностях	-	-	-	-
Реалізовано населенню в рахунок оплати праці та земельні паї	3415	3181	3130	91,6
Витрачено для посіву	2551	2468	1874	73,5

Як видно з табл. 2.10, частка придбані продукції у 2020 р. становила 36,3%, а у 2022р. – 0,9%, що і вплинуло на зменшення реалізації зернопродукції. Суттєво зростають запаси на початок року, що свідчить про зберігання зерна з метою його продажу у більш вигідний ціновий період. Обсяги зерна, витраченого на посів, суттєво скоротився через скорочення посівних площ.

Ціна — це основна економічна категорія, що означає суму, за яку продавці готові продати, а покупці готові придбати одиницю товару.

Ціна певної кількості товару формує його вартість, тому доцільно розглядати ціну як грошову вартість одиниці товару. Ціни встановлюються власниками бізнесу на основі попиту на таку продукцію, цін конкурентів і очікуваного рівня прибутку.

Це видно з табл. За реалізацію 2.11 зернові подорожчали на 48,3%, пшениця – на 76,1%, кукурудза – на 39,7%.

Таблиця 2.11

**Динаміка реалізаційних цін 1 ц зернових культур
У ХХХ ХХХХ, грн**

Вид продукції	2020р.	2021р.	2022р.	2022 р. у % до 2020 р.
Зернові і зернобобові, всього	370,81	442,99	564,91	152,3
Пшениця озима	374,93	496,69	589,47	157,1
Кукурудза на зерно	348,99	415,97	512,49	146,7

Отже, щороку ціни на продукцію змінюються. На це може впливати багато факторів.

Найважливішою загальною характеристикою ефективності агробізнесу є продуктивність. Валідність є критерієм для повної, комплексної оцінки, тому що об'єкт або міра можуть бути хорошими в певному сенсі, але недостатньо ефективними в цілому. Також не слід вважати, що існує єдиний підхід до такої оцінки. Досвід і практика показують, що іноді можна визначити пріоритетність окремих сторін або елементів об'єкта, які вважаються найбільш важливими.

Основною причиною зниження ефективності будь-якого бізнесу є зростання вартості його продукції.

Собівартість продукції є важливим комплексним економічним показником виробничо-фінансової діяльності підприємства, організації чи окремого товаровиробника. На практиці його розрахунок необхідний для об'єктивної оцінки господарської діяльності колективних чи державних підприємств, їх окремих сегментів і виробництва окремих видів продукції, розрахунку чистого прибутку, прибутку та рентабельності в залежності від собівартості.

Собівартість одиниці продукції відображає ефективність використання земельних ресурсів, тракторів і сільськогосподарських машин, насіння, добрив та інших виробничих матеріалів. Для об'єктивного розрахунку собівартості продукції необхідно правильно обліковувати всі витрати, пов'язані з даним звітним або іншими звітними періодами, і точно відображати весь реалізований урожай культури.

На рис. 2.1 показано структуру виробничої собівартості озимої пшениці у XXX XXXX за 2022 рік.

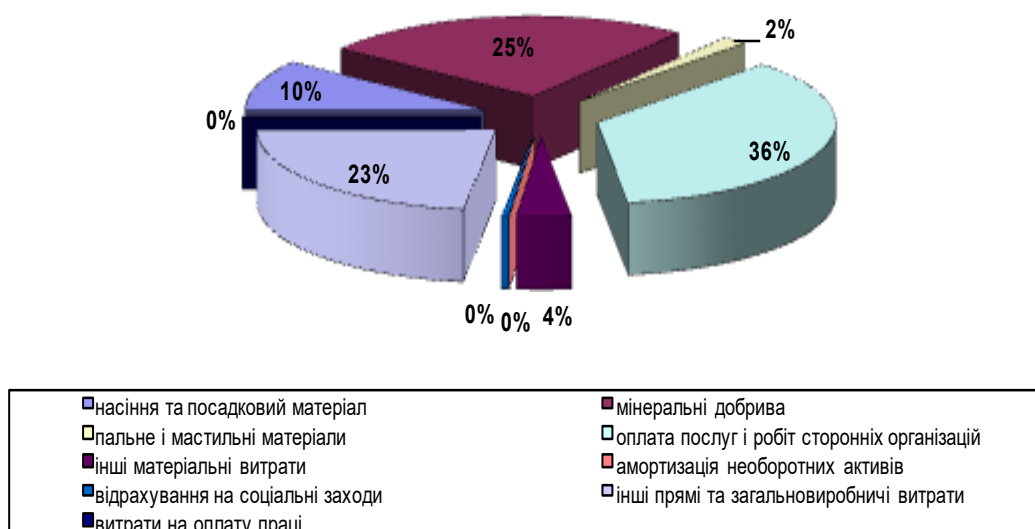

Рис. 2.1. Структура виробничої собівартості озимої пшениці у XXX XXXX за 2022 рік

У структурі прямих матеріальних витрат найбільшу питому вагу складають витрати на послуги та інжиніринг сторонніх організацій (35,8%), що свідчить про відсутність у господарстві власної техніки, витрат на мінеральні добрива (25,4%) та насіння (10,2%).

Вартість 1 центнера зерна формується безпосередньо підприємством. Він відображає індивідуальні витрати та умови виробництва, а також конкретні результати управління колективом (власниками майна). Тому собівартість у різних компаній, природно, різна. Конкретні умови кожного регіону, території,

району, спосіб праці та її результати певною мірою визначають величину собівартості продукції, а отже, і величину собівартості одиниці продукції.

Дані про витрати на виробництво озимої пшениці та зерна кукурудзи у XXX XXXX за 2022 р. наведені в табл. 2.12 та 2.13.

Таблиця 2.12

Рівень витрат на виробництво пшениці у XXX XXXX

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2020р.
Витрати на виробництво, тис. грн	11893,9	12063	12024	101,1
у т.ч. на 1 га посівних площ, тис. грн	11,7	13,7	19,8	169,2
Частка витрат на виробництво у загальновиробничих витратах, %	44,3	30,7	22,9	-21,4

Таблиця 2.13

**Рівень витрат на виробництво зерна кукурудзи
у XXX XXXX**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2020 р.
Витрати на виробництво, тис. грн	8545,4	5697,4	8953	104,7
у т.ч. на 1 га посівних площ, тис. грн	13,7	15,7	27,6	201,4
Частка витрат на виробництво у загальновиробничих витратах, %	31,8	14,5	17,1	-14,7

Важливим показником інтенсивності зернової галузі є величина собівартості продукції, що припадає на один гектар посівних земель. У 2022 році цей показник виробництва пшениці зріс на 69,2%, а виробництво кукурудзи зросло вдвічі, сягнувши 19,8 тис. грн та 27,6 тис. грн відповідно. Зростання вартості гектара обробленої землі свідчить про інтенсифікацію виробництва і є позитивним явищем. Але випуск продукції не збільшився і суттєво зросла виробнича собівартість 1 т продукції, що свідчить про збільшення невиробничих витрат: вартості насіння, мінеральних добрив та палива. У зв'язку зі скороченням посівних площ питома вага витрат на виробництво зерна в загальній собівартості первинної продукції має тенденцію до зниження.

Проаналізуємо собівартість виробництва зернопродукції (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

**Динаміка рівня собівартості виробництва 1ц зернопродукції
у XXX XXXX, грн**

Продукція	2020 р.	2021р.	2022р.	2022р. у % 2020 р.
Зернові і зернобобові – всього	292,61	364,70	448,27	153,2
Пшениця озима	279,42	342,83	462,78	165,8
Кукурудза на зерно	277,98	359,62	412,56	148,4

Як і очікувалось, собівартість суттєво зросла – на 53,2% для всіх зернових, для пшениці – на 65,8%, а для кукурудзи – на 48,4%.

Основні результати ефективності виробництва зернових у XXX XXXX подано в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Аналіз ефективності виробництва зерна у XXX XXXX

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. у % до 2020 р.
Урожайність, ц з 1 га	52,2	57,4	52,4	100,4
Обсяг реалізації, ц	97174	49012	72363	74,4
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	370,81	442,99	564,91	152,3
Виручка, тис. грн	24296,0	15340,5	26832,9	110,4
Собівартість 1 ц продукції, грн	292,61	364,70	448,27	153,2
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн	21518,9	12198,6	21494,3	99,7
Прибуток (збиток), тис. грн	2777,1	3141,9	5338,6	192,2
Рівень рентабельності, %	12,9	25,7	24,8	+11,9п

З розрахунку бачимо, що у 2022 році через скорочення посівних площ реалізація зерна впала на 25,6% порівняно з 2020 роком. Проте виручка від реалізації зросла на 10,4% при збільшенні середньої ціни реалізації в 1,5 раза. Незважаючи на зростання собівартості виробництва зерна, у 2022 році компанія отримала прибуток у розмірі 5,3386 млн грн, а рентабельність виробництва зерна досягла 24,8%, що на 11,9 п.п. вище відповідного періоду минулого року. 2020 рік.

Проведений аналіз показує, що існує тенденція до підвищення економічної ефективності виробництва харчових продуктів не за рахунок інтенсифікації (збільшення виробництва), а за рахунок зовнішніх факторів – підвищення цін реалізації.

Вирощування продовольчих культур є високорентабельним, і компанії було б вигідно зберегти цю спеціалізацію в майбутньому.

2.2. Методика і організація обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

Коли готова продукція чи товари відвантажуються покупцеві, або завершені роботи та послуги передаються замовнику, утворюється поточна дебіторська заборгованість, а відповідний процес реалізації входить до сфери розрахунків із покупцем і замовником.

Форма і послідовність розрахунків з покупцями і замовниками визначаються попередніми договорами.

Основні правила виникнення, виконання та припинення (припинення) договірних зобов'язань на сьогодні регулюються двома кодексами законодавства: Цивільним кодексом України [92] та Господарським кодексом України [22].

Відповідно до ст. 202 Цивільного кодексу України під договором розуміється правочин, що є дією особи, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Залежно від кількості осіб, законодавство виділяє правочини на: односторонні; дво- чи багатосторонні (договори) [92].

Договори укладаються в усній або письмовій формі. Це можна зробити шляхом складання єдиного документа, підписаного обома сторонами, або шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами тощо, які повинні бути підписані стороною, що відправляє. Для окремих видів договорів законодавством передбачено їх обов'язкове нотаріальне посвідчення та державну реєстрацію. Підписання контракту зазвичай складається з двох етапів: ознайомлення з проектом договору; акцепт (згода на підписання договору).

Стадія розгляду проекту договору належить до найскладніших ділянок договірної роботи, при цьому найбільшої уваги суб'єкта господарювання потребують складові (істотні умови) правочину (рис. 2.2).

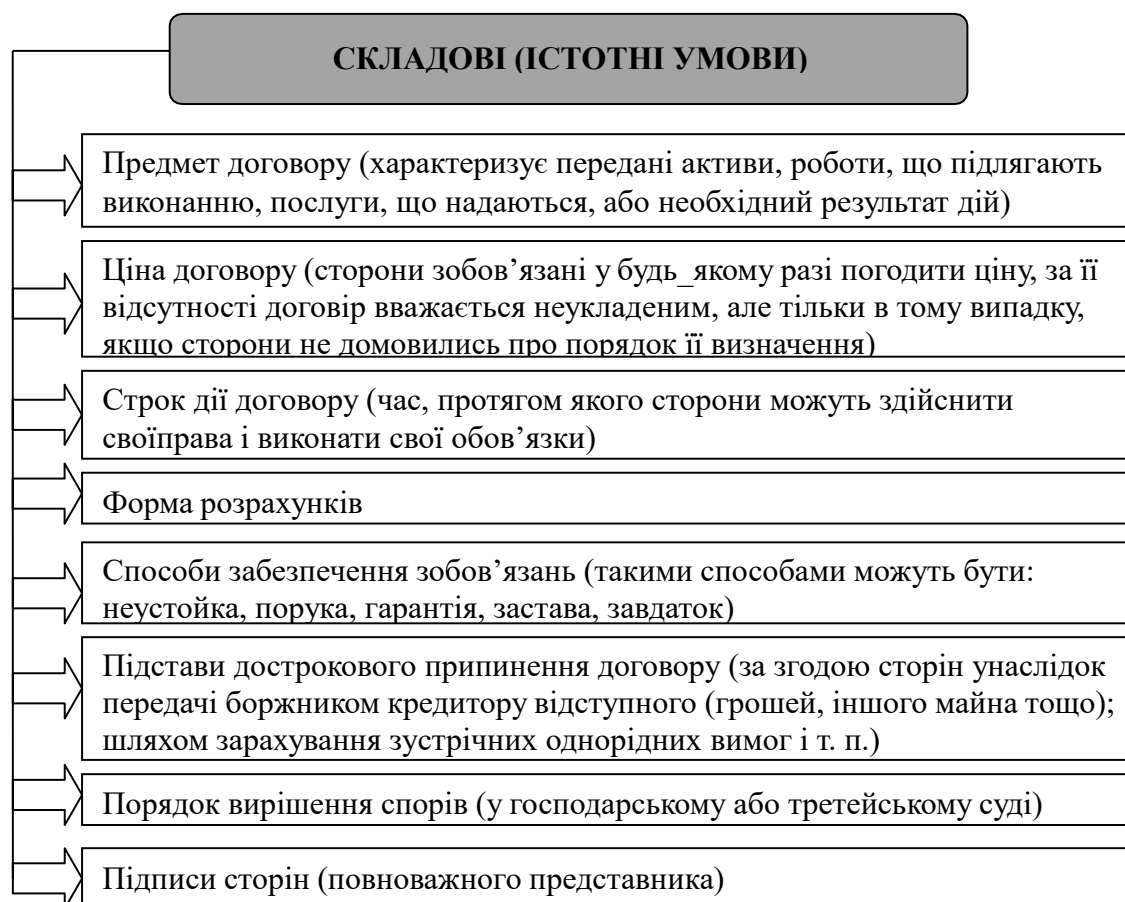

Рисунок 2.2. Етапи укладання та істотні умови договору

Для засвідчення факту здійснення господарських операцій щодо виникнення та погашення дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах використовуються відповідні первинні документи (табл. 2.16).

Для обліку розрахунків з покупцями і замовниками Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією по його застосуванню № 291 призначений рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який має такі субрахунки: 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»; 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»; 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»; 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» [33].

На рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» узагальнюється інформація про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену

продукцію, товари та надані послуги (крім боргів, забезпечених векселями), а також узагальнюється інформація з учасниками промислово-фінансової групи генеруються при здійсненні операцій з деривативами.

Таблиця 2.16

**Первинні документи
за розрахунками з покупцями і замовниками [89, с. 181]**

Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками	Розрахунки з іноземними покупцями і замовниками
<i>Виникнення дебіторської заборгованості</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Накладна ➤ Рахунок-фактура ➤ Рахунок ➤ Акт здачі-приймання виконаних робіт ➤ Товарно-транспортна накладна ➤ Комерційні документи ➤ Податкова накладна (в частині обліку ПДВ) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Комерційні документи (рахунки-фактури – Invoice) ➤ Транспортні накладні (залізничні, авіа накладна, товарно-транспортна накладна і т.п.) ➤ Валютно-митна декларація ➤ Платіжні документи про перерахування сум податкових та митних платежів ➤ Довідки та рахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
<i>Погашення дебіторської заборгованості</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Виписка банку ➤ Прибутковий касовий ордер ➤ Векселі 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Виписка банку ➤ Інкасо ➤ Векселі

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (включаючи виконання бартерних договорів) з урахуванням ПДВ, акцизного податку та інших податків (звичайно обов'язкових платежів) необхідних перераховуються до бюджетних і позабюджетних фондів та включаються до собівартості реалізованої продукції, реалізації в кредит – загальна сума платежів, що надійшли на підприємство в установах банків, в касах та інших видах рахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги) [33].

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» ведеться аналітичний облік у гривнях та у валюті, визначеній договором [33].

За кожним оплаченим рахунком-фактурою ведеться облік аналізу розрахунків з покупцем і замовником [33].

Розрахунок з покупцями та замовниками у ХХХ ХХХХ зберігається на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» і йому призначені наступні субрахунки: 3611 – за надані послуги; 3612 – за реалізовану продукцію; 362.1 – розрахунки з іноземними покупцями.

Оскільки облік на цій ділянці автоматизований, загальні відомості про вищевказані рахунки наводяться у відповідних машинних картах.

Бухгалтерським регістром за кредитом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» є перша частина Журналу № 3 і Відомість 3.1, а в разі форми Журналу-ордера – Журнал-ордер № 11 і Відомість № 3.1.

Для здійснення операцій з давальницькою сировиною між замовником та виконавцем (ХХХ ХХХХ) укладається договір, який є основою взаємовідносин. На базовому підприємстві готова продукція, яка виготовлена з давальницької сировини, обліковується на рахунку 26.1.1. за матеріально-відповідальною особою. Передача готової продукції замовнику відображається за дебетом субрахунку 362.1 «Розрахунки з іноземними покупцями» і за кредитом субрахунку 701.1 «Дохід від реалізації робіт і послуг» згідно ВМД (вантажної митної декларації). Аналітичний облік розрахунків із покупцями та замовниками здійснюється у відповідних машинограмах (аналіз рахунку 36, 37 і т.п.).

На наш погляд, більш доцільно розділяти на субрахунках доходи від реалізації продукції (70.1) та наданих послуг (70.3) у наступному порядку:

✓ Д-т 36 К-т 70.1 – пред’явлено рахунок покупцям за реалізовану продукцію;

✓ Д-т 36 К-т 70.3 – пред’явлено рахунок покупцям за надані послуги;

Операції за іншою реалізацією, яка не пов’язана з основною діяльністю відображається наступним чином:

✓ Д-т 36 К-т 71 – пред’явлено рахунок покупцям за відпущені матеріальні цінності, послуги;

✓ Д-т 70, 71 К-т 64.1 – ПДВ з виконаних робіт, відпущених цінностей, послуг;

- ✓ Д-т 30, 31 К-т 36 – оплата за роботи, матеріальні цінності та послуги;
- ✓ Д-т 63 К-т 36 – зарахування взаєморозрахунків за бартерними операціями.

У ХХХ ХХХХ облік ведеться в розрізі кожного замовника та покупця.

Станом на 01.01.2022 ХХХ ХХХХ має дебіторську заборгованість перед за товари, роботи та послуги на суму 28 тис. грн., тобто 48 тис. грн. менше ніж на кінець року (76 тис. грн.).

Варто зазначити, що обсяг продажів у 2022 році зріс, що вплинуло на зростання боргів. Подібна структура дебіторської заборгованості спостерігалася і в минулому звітному періоді, але позитивним моментом є те, що довгострокова дебіторська заборгованість в ХХХ ХХХХ не значиться в балансі. Резерв сумнівних боргів відсутній.

ХХХ ХХХХ лише в окремих випадках використовує грошові інструменти, такі як готівка (0,4%) для розрахунків із замовниками (рис. 2.3), з більшістю замовників та покупців підприємство уклало договори, згідно з якими розрахунок за виконанням робіт здійснюється тоді виконані надходять на розрахунковий рахунок підприємства (79,7%).

Крім того, що підприємства можуть розраховуватись готівкою, в більшості випадків підприємства використовують безготівкові розрахунки.

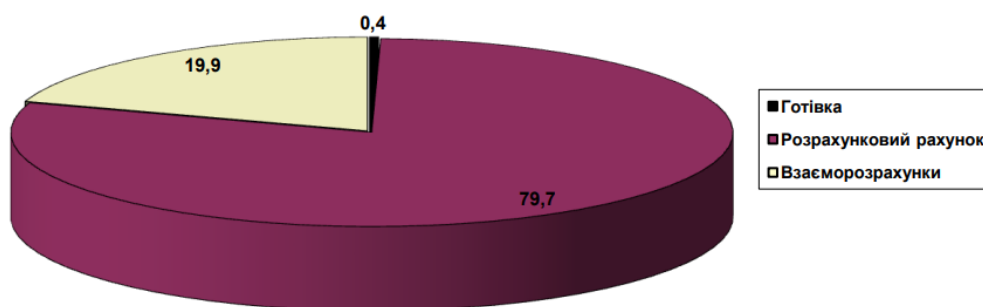

Рис. 2.3. Структура розрахунків із замовниками у ХХХ ХХХХ

Окрім оплати готівкою, компанії в більшості випадків використовують безготівкові способи оплати.

Звертаємо увагу, що ХХХ ХХХХ на практиці не розраховується шляхом оформлення векселів, акредитивів тощо. У більшості випадків компанія приймає чеки або грошові перекази. Проте, виходячи з ринкових умов, в яких працює підприємство, ми розглянемо можливість розрахунків за допомогою векселів.

Безготівкові форми розрахунків між постачальником і покупцем регулюються Директивою України № 22 «Про безготівкові розрахунки в національній валюті» [73] та положеннями Порядку здійснення банківських операцій з вексями в національній валюті України № 508 в Україні [75]. Відповідно до Положення про розрахунки за векселем № 508 вексель - це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити власнику векселя (векселедержателю) визначену суму протягом визначеного часу [75].

На практиці найчастіше використовуються такі види векселів: простий і переказний. Простий вексель містить такі реквізити: найменування, строки, суму до сплати, особу, яка має сплатити і якій підлягає платіж, дату та місце вилучення, підпис векселедавця. Крім того, грошове переказ містить назву третьої сторони, якій має бути здійснений платіж.

Для обліку короткострокових векселів використовується рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані».

На суму одержаного векселя робляться записи:

Д-т 34 К-т 36, 37 – одержано вексель за виконані роботи з відстроченням оплати;

Д-т 31 К-т 34 – надійшли кошти в оплату векселя. Для обліку розрахунків вексями використовується журнал-ордер № 8 і відомість № 7, а при журнальній формі - журнал № 3 і відомість № 3.4. На думку Я. Д. Крупки, З. В. Задорожного та ін. оформлення заборгованості вексями має цілу низку безумовних позитивних наслідків [89, с. 188] (рис. 2.4).

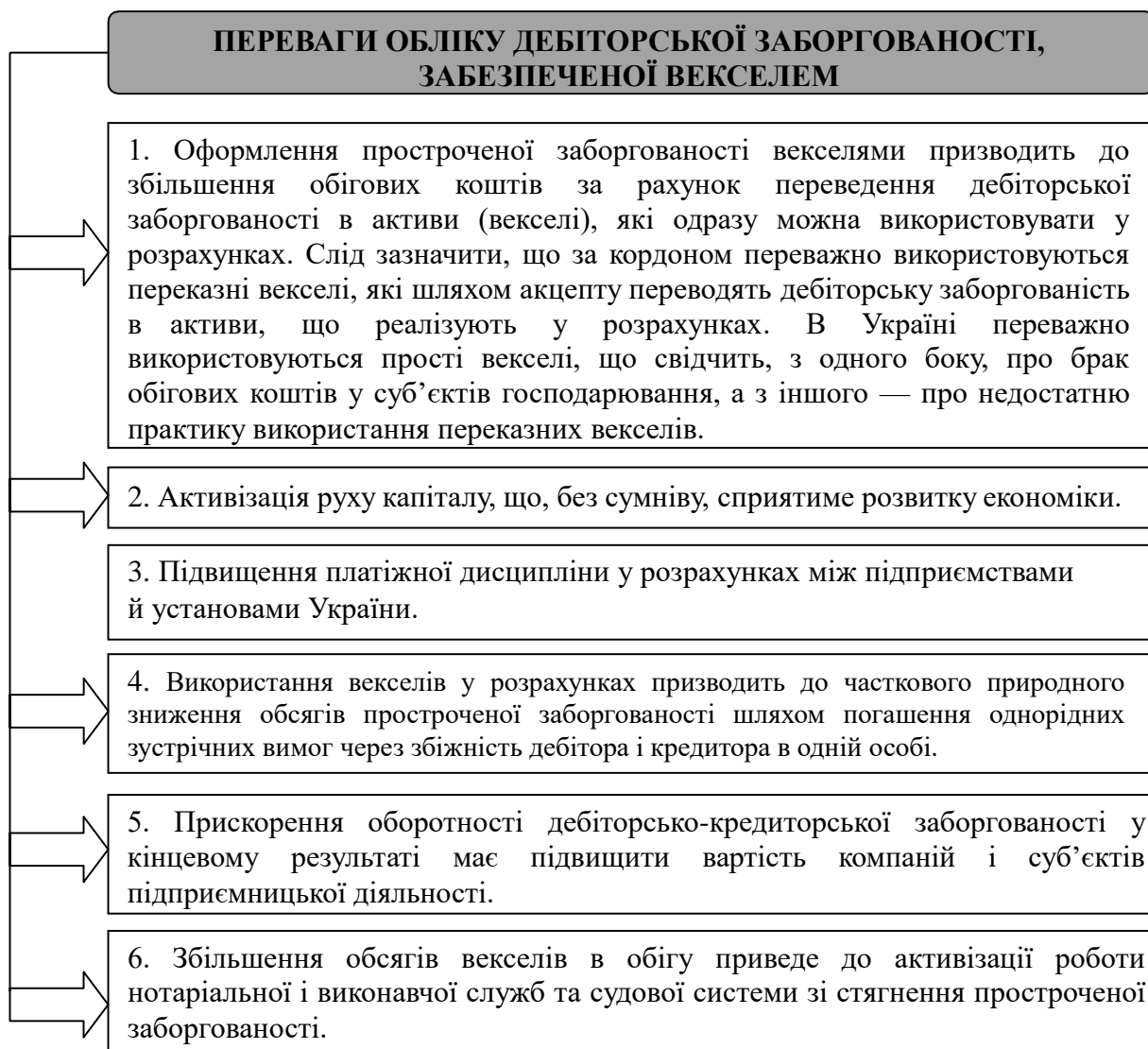

Рис. 2.4. Переваги розрахунків вексями в процесі забезпечення дебіторської заборгованості

Як бачимо, облік дебіторської заборгованості охоплює чи малу ділянку облікового процесу. Найбільшої уваги вимагає облік розрахунків з покупцями і замовниками. ХХХ ХХХХ щорічно до закінчення звітної періоду проводить інвентаризацію розрахунків, однак ми пропонуємо періодично проводити таку перевірку стану розрахунків на підприємстві як з замовниками так і з іншими дебіторами, щоб покращити управління дебіторською заборгованістю, оскільки дебіторська заборгованість – це гроші, які ми з вини дебіторів не можемо використати у виробничо-господарському процесі.

2.3. Облік іншої поточної дебіторської заборгованості

Важливе значення має бухгалтерсько-аналітичне забезпечення менеджменту видом та сумою дебіторської заборгованості, контроль та моніторинг динамічних показників. Використовується для товарів, проектів і послуг. Слід зазначити, що збільшення боржників знижує рівень якості оборотних активів, що призводить до проблем зі швидкістю руху грошових коштів, що є однією з основних причин банкрутства компаній. По-перше, ці проблеми виникають у контексті неконтрольованого та незбалансованого розширення економічної діяльності та в ситуаціях, коли великі обсяги товарів і послуг продаються в кредит за відсутності належних систем моніторингу ефективності зборів дебіторська заборгованість. Інші причини включають неналежний контроль сум, пов'язаних з іншою дебіторською заборгованістю (штрафи та нестачі в поставках товарів, зобов'язання наших працівників та понесені збитки тощо).

Для обліку розрахунків з різними дебіторами передбачено однойменний рахунок, а саме рахунок 37 та відомість № 3.2. На рахунку 37 ведеться облік розрахунків з різними дебіторами, включаючи видачу авансів, нарахування, претензії, відшкодування збитків, позики від членів кредитної спілки та інші операції. За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, а за кредитом – її погашення або списання [33]. На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» передбачено ведення обліку за субрахунками (рис. 2.5).

На нашу думку, наведений перелік субрахунків є неповним, оскільки не враховує дебіторську заборгованість за бартерною операцією. Тому рекомендуємо доповнити рахунок 37 окремим субрахунком 370 «Розрахунки за бартерними операціями». Дана пропозиція виходить з того, що при класифікації дебіторської заборгованості ми погодились з думкою Т. Євлаш [26, с. 257] про те, що такий вид розрахунків потрібно виокремити.

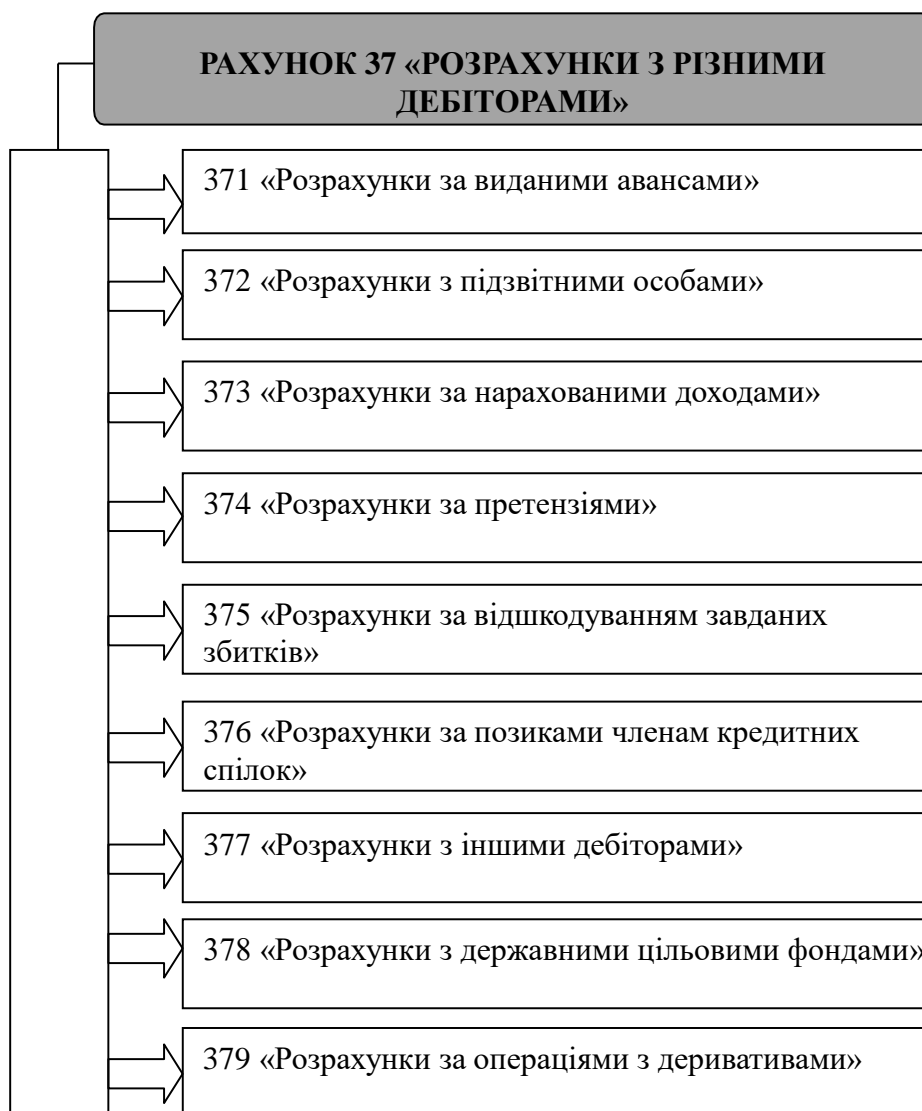

Рисунок 2.5. Синтетичний облік розрахунків з різними дебіторами

Дебіторська заборгованість за виданими авансами (субрахунок 371) відображає суму авансів, наданих іншим підприємствам в обмін на майбутню поставку продукції, робіт і послуг. Аванси видаються тому, що окремі організації не можуть приступити до роботи, поки не отримають аванс від клієнтів. Це стосується будівельних, науково-дослідних, юридичних, аудиторських і подібних організацій, які вимагають від замовника часткової оплати (передоплати) для початку робіт на першому етапі, а також розрахунку з постачальниками в порядку передоплати виробничих запасів [87, с. 198].

Розрахунок з відповідальною особою зберігається на субрахунку 372 «Розрахунок з підзвітною особою». Дебіторська заборгованість виникає при

наданні підприємством коштів (авансів) у розмірі, передбаченому законодавством про службові відрядження (тобто в межах суми, визначеної для відрядження працівника) перед відправленням працівника у відрядження. Оплачує транспортні витрати, оренду житлового приміщення, добові. До закінчення третього банківського дня, що настає за днем завершення платником податків відрядження або завершення окремого цивільного процесу за його рахунок за рахунок особи, яка подала звіт, відповідно до ПФУ від 28.09.2018 р. № 841. Затверджена форма наказу за рахунок коштів, передбачених на відрядження або під звіт (авансовий звіт). Витрати на відрядження працівникам без підтверджених відповідними структурними підрозділами документів не відшкодовуються (крім добових).

Залишки субрахунків можуть бути дебетовими або кредитованими. Ці показники детально показують: сальдо за дебетом – у складі оборотних активів (дебіторська заборгованість видана авансами), сальдо за кредитом – у складі пасиву балансу підприємства. На субрахунку 373 «Рахунок нарахованих доходів» ведеться облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо. Підставою (документами) для виникнення дебіторської заборгованості та реєстрації операцій на субрахунку 373 за нарахованими доходами є документи бухгалтерського обліку, витяги з протоколів зборів засновників та акціонерів, договори оренди тощо. Нараховані відсотки та дивіденди (крім нарахованих у формі акцій) відображаються в записах Дт 373 Кт 73. У результаті виробничо-господарської діяльності, що здійснюється між суб'єктами господарювання, майнові спори можуть виникати з таких підстав: вимоги однієї сторони до іншої сторони у вигляді штрафів, пені, відсотків та повернення коштів на поточні рахунки або ін. банківські рахунки, суми яких були помилково дебетовані або кредитовані. На субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» ведуться розрахункові рахунки за претензіями, пред'явленими постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також облік пред'явлених і визнаних їм штрафів, пені, пені.

Окремою частиною поточної дебіторської заборгованості є заборгованість з відшкодування завданих збитків. Облік відшкодування збитків від нестач і псування цінностей, нестач і нецільового використання коштів у разі встановлення винної особи ведеться на субрахунку 375 «Розрахунок з відшкодування збитків». Документальною підставою для відображення бухгалтерського обліку за цим субрахунком є:

✓ в частині виникнення дебіторської заборгованості: наказ керівника підприємства або рішення суду;

✓ в частині погашення: прибутковий касовий ордер, виписка банку, розрахунково-платіжна відомість [87, с. 211].

Відображення виникнення дебіторської заборгованості та доходу після встановлення винної особи на суму відшкодування збитків відображається наступним бухгалтерським записом: Дт 375 Кт 716. Відшкодування сум збитків винною особою оформляється такими документами, як Прибутковий касовий ордер, Виписка банку, а в обліку роблять запис: Дт 20,22,26,28,30,31 Кт 375.

На субрахунку 376 «Розрахунки за кредит членів кредитної спілки» зберігаються рахунки для оплати позики членам кредитної спілки.

Облік інших господарських розрахункових рахунків не відображається на інших субрахунках рахунка 37 «Розрахунки з різними дебіторами» і ведеться на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Зокрема, це стосується господарських розрахунків, пов'язаних із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усіх видів розрахунків з працівниками (крім розрахунків із заробітної плати та відповідальних осіб) та інших розрахунків.

Новим у методі обліку дебіторської заборгованості в межах рахунку 37 є облік розрахунків з національними цільовими фондами, зокрема розрахунків з тимчасової непрацездатності (субрахунок 378), і облік розрахунків за операціями з деривативами (субрахунок 379). Проаналізуємо та врахуємо тип заборгованості кожного боржника, умови виникнення та статус погашення. За кожним боржником у спеціальних звітах ведеться аналітичний облік у ХХХ ХХХХ.

Як уже зазначалося, резерв сумнівних боргів створюється за наявності ризику неповернення.

Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів» з такою ж назвою призначений для обліку резерву сумнівної заборгованості згідно з планом рахунків та інструкцією з використання цих рахунків. Рахунок 38 є нормативно-договірним і призначений для уточнення дебіторської заборгованості з рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» і рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Порядок розрахунку та формування резерву сумнівних боргів визначає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Суми резерву розраховуються на основі сумнівної дебіторської заборгованості попередніх звітних періодів. Загальну суму такої безнадійної заборгованості ділимо на загальну кількість дебіторів за рахунками 36, 37 і визначаємо коефіцієнт. Множимо суму дебіторської заборгованості за поточний місяць, щоб визначити розмір резерву сумнівних боргів. Нарахування цієї суми відображається в бухгалтерському обліку за дебетом рахунків 93 і 94 і за кредитом рахунка 38.

Використовується даний резерв на списання безнадійної дебіторської заборгованості:

Д-т 38 К-т 36, 37 – списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок скоріше створених резервів.

Обліковою політикою ХХХ ХХХХ передбачено створення даного резерву, але станом на 30.06.2022 р. цей резерв не створено. Вважаємо, що підприємствам вигідно створювати цей резерв на даному етапі, оскільки більша частина дебіторської заборгованості пов'язана з оплатою товарів, робіт і послуг, а сума заборгованості зі строком погашення більше 12 місяців становить 64,4% (68000 грн.). Загальна сума 118000 грн. Тому коефіцієнт оборотності активів підприємства зменшується.

Відзначимо, що попри зближення бухгалтерського і податкового обліку з впровадженням Податкового кодексу, досі є протиріччя і розбіжності в сфері порядку формування і методики обліку резерву сумнівних боргів. Так, згідно з пп. 138.10.6 ПКУ поняття резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку

відрізняється від резерву сумнівних боргів, визначеному нормами податкового обліку. З точки зору податкового обліку, до складу витрат можна відносити лише ту частину резерву сумнівних боргів, яка відповідає поняттю безнадійної дебіторської заборгованості із підпункту 14.1.11 ПКУ.

Таким чином, стаття 138.10.6 Податкового Кодексу України передбачає наступні обмеження: Вартість резерву сумнівних боргів не відразу включається до податкового обліку, коли вона встановлена, але коли відповідні рахунки дебіторська заборгованість стає дебіторською заборгованістю Включено до вартості резерву сумнівних боргів. З точки зору українського податкового законодавства це безперспективно [62].

Отже, основна відмінність порядку формування резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку від податкового регулювання полягає у визначенні суми резерву: з метою оподаткування сума відрахувань у резерв залежить від періоду прострочення погашення боргу; в бухгалтерському обліку резерв залежить від бухгалтерського стану (платоспроможності) боржника і оцінки ймовірності погашення боргу повністю або частково.

Як правильно визначив А.Д. Глушко, в нормативних документах з бухгалтерського обліку процедура оцінки ймовірності погашення боргу не прописана, отже підприємство повинно прописати порядок визначення суми резерву у своїй обліковій політиці [18].

Крім того, навіть якщо ця заборгованість кваліфікується як безнадійна заборгованість, ми вважаємо, що все одно доцільно віднести її до витрат через існування резерву для сумнівних боргів.

У той же час підприємство має право безпосередньо включити безнадійну заборгованість (за умови, що вона визнана безнадійною за ПКУ) у свої витрати без використання резервів на безнадійну заборгованість. На підтвердження цього ми процитували п.11 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», де зазначено, що якщо нарахований резерв сумнівних боргів недостатній, безнадійна дебіторська заборгованість за продукцію, проекти, послуги вираховується з активів та списується на інші витрати підприємства. Нормами

цього ж п.11 П(С)БО 10 зазначено, що поточна дебіторська заборгованість, щодо якої створення резерву сумнівних боргів не передбачено, у разі визнання її безнадійною списується з балансу з відображенням у складі інших операційних витрат [65]. Згідно з пп. 138.10.4 ПКУ такий вид витрат, які включають інші витрати операційної діяльності, включаються до складу інших витрат.

На думку О. М. Колеснікової, певну суперечність викликає форма податкової декларації з податку на прибуток. В додатку ІВ відображаються як інші витрати звичайної діяльності, так і інші операційні витрати [36].

Витрати на створення резерву сумнівних боргів прямо вказані по рядку 06.5.4. Водночас витрати, понесені у зв'язку зі списанням безнадійної заборгованості без створення резерву сумнівних боргів, можуть бути відображені тільки по рядку 06.5.37 «Інші витрати господарської діяльності, відносно яких розділом III Податкового кодексу України прямо не встановлені обмеження щодо віднесення до складу витрат». По суті, даний рядок цілком підходить для відображення витрат по списанню безнадійної заборгованості без створення резерву сумнівних боргів.

На підставі дослідження доведено, що введені зміни в нормативно-правові документи, що мають на меті поліпшити облік дебіторської заборгованості, призвели до виникнення ще більш дискусійних питань. Таким чином, хоч податковий облік і наблизився до бухгалтерського, однак в повній мірі все ще не об'єднався із ним, а тому цілком можлива наявність заборгованості в податковому обліку за відсутності її у бухгалтерському.

2.4. Методика обліку довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання

Довгострокова дебіторська заборгованість відноситься до дебіторської заборгованості, яка не виникає протягом нормального операційного циклу та

погашається через дванадцять місяців з дати балансу. Дата балансу – 31 грудня останній день звітного періоду.

До складу довгострокової дебіторської заборгованості відноситься: заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; заборгованість, забезпечена довгостроковим векселем; інша довгострокова заборгованість.

Бухгалтерський облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться на рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» з відповідними субрахунками (рис. 2.6).

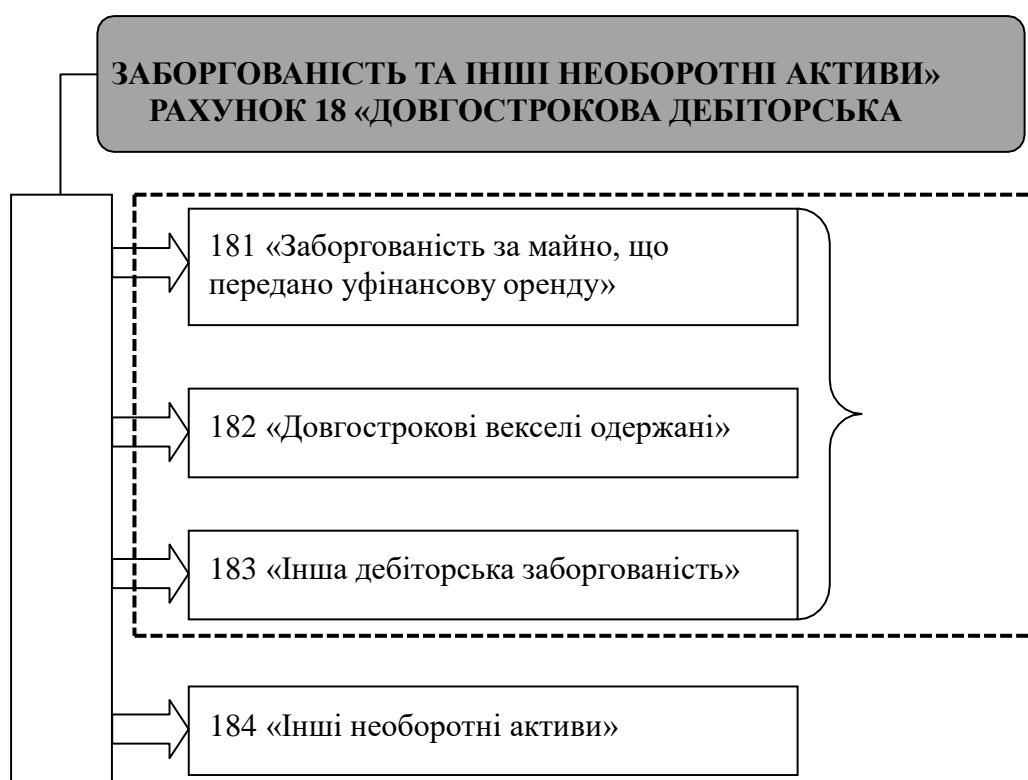

Рис. 2.6. Синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості

Відповідно до «Інструкції про користування рахунками бухгалтерського обліку» за дебетом рахунку 18 відображається утворення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості та надходження інших необоротних активів, а за кредитом – погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів [33].

Рахунок є активним і балансовим, а сальдо відображається у складі необоротних активів у першому розділі активів балансу.

Як бачимо, що планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією 291 не виділено окремий рахунок для довгострокової дебіторської заборгованості, оскільки на рахунку 18 крім дебіторської заборгованості зазначається також інформація про інші необоротні активи. На нашу думку, такий порядок комплексного обліку довгострокової дебіторської заборгованості є недоцільним. Тому з рахунку 18 варто вилучити субрахунок 184 «Інші необоротні активи». Запровадження цих змін дозволить розділити інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість, щоб керувати її сумами за типом боргу та датою погашення, а також спростить заповнення фінансової звітності завдяки подібним окремим назвам рядків, призначених довгостроковій дебіторській заборгованості.

В даний час, відповідно до техніко-економічних характеристик виробничих підприємств і сформованої державної політики щодо майна у виробника, його фінансування, здійснення технічного обслуговування наданих в оренду засобів праці, широке використання набувають операції з фінансової оренди (лізингу).

Закон України «Про лізинг» визначає це поняття так: Лізинг – комерційна діяльність, спрямована на інвестування власних або залучених фінансових коштів, що полягає в наданні лізингодавцем лізингодавцю належного або придбаного ним майна. Відповідний продавець представляє лізингоодержувача та укладає з ним угоду про виключне користування майном лізингоодержувача протягом визначеного періоду, за умови, що лізингоодержувач повинен періодично сплачувати орендну плату. Тобто лізинг можна розглядати як форму гарантованого інвестування, прогресивний підхід до матеріально-технічного забезпечення, активний маркетинговий інструмент, форму кредитного доходу, альтернативу банківським кредитам.

За ознакою строку окупності (умови амортизації майна) розрізняють фінансовий лізинг та оперативний лізинг. Фінансовий, капітальний лізинг – це

договір лізингу, за яким лізингоодержувач отримує від лізингодавця в платне користування майно, що лізингується, згідно з його вказівками на строк не менше 60% вартості об'єкта. протягом строку оренди за договором оренди. Амортизація об'єкта визначається на дату підписання договору.

Оперативний (сервісний) лізинг – *service, operating leases* – це лізингові відносини, за яких витрати лізингодавця, пов'язані з придбанням та утриманням предмета лізингу, покриваються лізинговими платежами протягом терміну дії договору лізингу. Як правило, цей період становить 2-5 років. При операційному лізингу ризик пошкодження або втрати речей лежить в першу чергу на орендодавцеві. Ставки лізингових платежів, як правило, вищі, ніж у фінансовому лізингу через відсутність гарантії відшкодування витрат. Після розірвання договору оперативного лізингу лізингоодержувач має право: продовжити термін дії договору на більш вигідних умовах; повернути лізингодавцю обладнання, а за наявності договору про викуп за ринковою ціною (опціон) придбати обладнання. від орендодавця. Облік заборгованості за орендоване майно ведеться на субрахунку 18.1 «Заборгованість за орендоване майно».

Передача основних засобів у фінансовий лізинг відображається у лізингодавця за дебетом субрахунку 18.1 «Заборгованість за майном, переданим у фінансовий лізинг» на вартість орендованого основного засобу та за кредитом рахунка, пов'язаного з продажем об'єкта. актив.

Аналітичний облік рахунку 18.1 ведеться за кожним договором фінансової оренди. Заборгованість за майном, переданим у фінансовий лізинг, аналізується та розраховується відповідно до укладеного договору.

Інформація щодо договорів оренди розкривається у примітках до фінансової звітності.

Для обліку векселів, одержаних під забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, використовується субрахунок 18.2 «Довгострокові векселі одержані».

Операції, за якими підприємство отримує довгостроковий вексель, відобразатимуться на рахунках бухгалтерського обліку (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку довгострокових векселів одержаних [89, с. 216]

№ з/п	Зміст господарської операції	Підстава (документ)	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1.	Відвантажено продукцію покупцю	Накладна, ТТН	361	701
2.	Нараховано суму ПДВ	Податкова накладна	701	641
3.	Одержано довгостроковий вексель	Договір, акт приймання-передачі векселя	182	361
4.	Відображено різницю між номінальною і реальною вартістю одержаного довгострокового векселя	Бухгалтерська довідка	182	69
5.	Списана різниця між номінальною і реальною вартістю одержаного довгострокового векселя	Бухгалтерська довідка, розрахунок	69	732
6.	Нараховано суму ПДВ	Податкова накладна	732	641
7.	Погашення одержаного довгострокового векселя	Виписка банку	311	182
8.	Списана різниця між номінальною і реальною вартістю одержаного довгострокового векселя	Бухгалтерська довідка, розрахунок	69	732
9.	Нараховано суму ПДВ	Податкова накладна	732	641

Понятійний апарат, документальне оформлення та порядок розрахунків довгостроковими векселями одержаними аналогічний до обліку короткострокових векселів одержаних.

Концепції розрахунку, документація та процедури для довгострокових векселів до отримання подібні до бухгалтерського обліку короткострокових векселів до отримання.

Аналітичний облік вексельних операцій ведеться за кожним отриманим векселем.

Для обліку іншої довгострокової дебіторської заборгованості відкрити субрахунок 183 «Інша довгострокова дебіторська заборгованість» і обліковувати заборгованість, не відображену на інших субрахунках рахунка 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи»,

особливо видача довгострокових кредитів та інші розрахунки з працівниками, інші види розрахунків.

При наданні кредитів суб'єктам господарювання необхідно дотримуватись вимог Цивільного кодексу України (ЦКУ). Відповідно до ст. 1046 ЦК України за договором позики одна сторона (позикодавець) передає другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені загальними ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві рівна сума коштів (сума кредиту) або однакова кількість речей одного виду та якості [92]. ч. 1 за ст. Статтею 1047 ЦК передбачено, що незалежно від суми, якщо позикодавцем є юридична особа, договір позики має бути укладений у письмовій формі [92]. Варто відзначити, що за кредитним договором на розсуд позикодавця можуть нараховуватися відсотки. Таке право надано ст. Глава 1048 ЦКУ означає, що розмір процентів чи їх відсутність та порядок їх сплати мають бути визначені у кредитному договорі. Якщо в договорі позики чітко не передбачено розмір процентів і неможливо визначити, що договір є безпроцентним, застосовуються положення статті 1. Відповідно до статті 1048 ЦКУ розмір процентів визначається за обліковою ставкою НБУ. Водночас законодавство не встановлює обмежень щодо сум кредитів, які роботодавці можуть надати своїм працівникам-позичальникам.

Основні бухгалтерські записи з обліку іншої довгострокової дебіторської заборгованості відображені в таблиці 2.18.

Аналітичний облік за спеціальними субрахунками ведеться індивідуально для кожного дебітора, виду боргу, періоду виникнення та стану погашення. Синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться в Журналі №3. Таким чином, застосування запропонованого методу бухгалтерського обліку комплексного аналізу довгострокової дебіторської заборгованості вирішує існуючі проблеми у цій сфері та сприятиме посиленню контролю за умовами її сум та погашення, покращенню внутрішнього збору інформації (управління), а також у фінансовій звітності та продемонстрованій

ефективності, а також запобігання неплатоспроможності бізнесу та покращення його діяльності.

Таблиця 2.18

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку іншої дебіторської заборгованості [89, с. 217]

№ з/п	Зміст господарської операції	Підстава (документ)	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1.	Видано довгострокову позику працівнику підприємства	Договір ВКО Виписка банку	183	30, 31
2.	Погашено працівником підприємства довгострокову позику	ПКО Виписка банку Розрахункова відомість	30, 31, 66	183
3.	Відображено суму не поверненої працівником підприємства довгострокової позики при зверненні до суду	Договір, бухгалтерська довідка	374	183
4.	Погашено неповернуту працівником підприємства частину довгострокової позики за рахунок прибутку підприємства	Наказ, витяг з протоколу загальних зборів засновників акціонерів), бухгалтерська довідка	443	183

2.5. Внутрішній контроль в обліку дебіторської заборгованості

Внутрішній контроль – це процес постійного впливу на об’єкти шляхом відстеження відхилень і коригування управлінських рішень таким чином, щоб фактичний стан об’єкта досяг бажаного [91].

В Україні досі не вирішено на законодавчому рівні організаційні питання системи внутрішнього контролю приватних підприємств. 24 вересня 2020 року на сайті офіційного інтернет-представництва Президента України «Електронна петиція» зареєстровано петицію «Внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України», тобто зобов’язання організувати та реалізувати внутрішній контроль управлінського обліку та складання бухгалтерської (фінансової) звітності суб’єктів економічної діяльності, бухгалтерська звітність яких підлягає обов’язковому аудиту відповідно до міжнародних стандартів внутрішнього аудиту та моделі COSO 2017» [87], однак ця ініціатива не отримала підтримати, оскільки лише необхідна

кількість 45 із 25 000 підписів.

Неврегулювання на законодавчому рівні особливостей функціонування системи внутрішнього контролю в цілому та частини дебіторської заборгованості є серйозною вадою, а тому необхідно визначити напрямок розвитку внутрішнього контролю на законодавчому, теоретичному і практичному рівнях і вдосконалювати її системними якісними організаційними засобами.

Заборгованість — це сума фінансових зобов'язань (грошові борги), що підлягає погашенню, тобто, поверненню у певний термін. Заборгованість може трактуватись і як певна сума грошових коштів чи інших активів, яку необхідно сплатити через наявність боргу.

Борг — це зобов'язання, за яким одна сторона (боржник) зобов'язується виконати (утриматися від виконання) тієї чи іншої дії. Це може бути передача певного товару, пере-рахування певної суми грошових коштів тощо. Борг може виникати: на підставі договору, які можуть укласти між собою юридичні та фізичні особи (наприклад, договір надання послуг або поставки товарів, кредитні договори); на підставі закону (наприклад, податковий борг, штрафні санкції).

Згідно ч. 1 за ст. 626 Цивільного кодексу України борг може виникнути за наявності обов'язку вчинити на користь іншої особи певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші) або невчинити певну дію. Таким чином, навіть сама наявність підписаного договору (угоди між двома чи більше сторонами, спрямованої на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків) може породжувати зобов'язання сторін і тим самим створювати борги [92] .

Заборгованість (на відміну від заборгованості в юридичному розумінні) виникає виключно на підставі здійснення якоїсь господарської операції та відображається в бухгалтерському обліку. Основною причиною виникнення заборгованості є те, що сторони встановлюють різні строки (строки) виконання своїх зобов'язань.

Стаття 509 ЦК України стверджує, що зобов'язання є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або не вчиняючи певних дій (негативне зобов'язання), кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [92].

Стаття 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та пункт 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначають, що зобов'язання — це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» цю заборгованість визначає як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Поточна дебіторська заборгованість — це фінансові активи, крім боргів, які підлягають продажу, і боргів, які підлягають придбанню, і включаються в баланс за чистою вартістю реалізації, тобто резерв під сумнівні борги коригується в балансі (звіті про фінансовий стан) на основі за чистою вартістю реалізації.

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі (звіті про фінансовий стан) за теперішньою вартістю, яка залежить від умов її погашення та виду боргу. Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу, вказується як поточна дебіторська заборгованість відповідно до напрямку походження або перераховується в рядку «інша поточна дебіторська заборгованість» на ту саму дату.

У рядку 1135 обліковується дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом, у тому числі аванси, заборгованість фінансовим і податковим органам, а також переплата бюджетних податків та інших сум усіх рівнів. Крім того, дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом відображається в

підсумковому балансі (звіті про фінансовий стан), при цьому заборгованість з податку на прибуток виділяється в однойменному рядку 1136.

Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості забезпечить керівництво достовірною, своєчасною та максимально повною інформацією про стан, структуру та динаміку взаємовідносин з контрагентами та допоможе правильно визначити основні напрями діяльності та завдання, що стоять перед юридичною особою [2].

Метою внутрішнього контролю за розрахунками з дебіторами та кредиторами є встановлення повноти, достовірності та своєчасності відображення даних в основних корпоративних документах, реєстрах бухгалтерського обліку та звітності. Контроль включає перевірку виконання планових показників, створення системи моніторингу умов оплати, контроль за виконанням договірних відносин сторонами та персоналом, визначення резервів і контроль зростання платоспроможності підприємства за результатами впровадження оптимізованих управлінських [2, с. 313; 9, с. 12-13; 5]. Н. С. Чакалова визначає мету внутрішнього контролю дебіторської заборгованості як визначення зручності, достовірності, своєчасності, законності здійснюваних операцій і правильності їх відображення в бухгалтерському обліку [91, с. 82].

Н. С. Акімова та О. В. Топоркова визначили завдання внутрішнього контролю дебіторської заборгованості: підтвердити достовірність внутрішньої інформації про суми дебіторської та кредиторської заборгованості, оцінити ефективність її використання, виявити фактичні показники дебіторської та кредиторської заборгованості та їх відхилення від планових значень, чинники, що впливають на ці відхилення, пошук всередині економіки резервів сприяння фінансовій стабільності [2, с. 314].

Фоміна Т.В. та Пугаченко О.Б. зазначають, що завданнями контролю дебіторської заборгованості є: визначення дійсного стану дебіторської та простроченої (за якою минув строк позовної давності) заборгованості; перевірка правильності списання простроченої заборгованості; перевірка достовірності відображення в обліку дебіторської заборгованості залежно від

прийнятого методу визначення реалізації; перевірка правильності та обґрунтованості списання заборгованості; дослідження правильності оформлення і відображення в обліку заборгованості за виданими авансами, пред'явленими претензіями [91, с. 41].

Чакалова Н. С. зазначає, що завданнями виконання внутрішнього контролю за дебіторською заборгованістю є: перевірка виконання аналізу дебіторської заборгованості та синтетичного обліку, проведеного підприємством за звітний період; перевірка правильності складання супровідних документів за операціями з дебіторами відповідно до нормативних вимог, повнота та своєчасність [93, с. 82].

На наш погляд, основними завданнями при здійсненні внутрішнього контролю дебіторської заборгованості є:

- дослідження причин виникнення заборгованостей дебіторів;
- визначення і прорахування можливих фінансових наслідків виникнення й існування дебіторської заборгованості;
- забезпечення юридичної обґрунтованості на договірному і законодавчому рівні кожної із сум дебіторської заборгованості;
- регулярне проведення планових і раптових інвентаризацій розрахунків із дебіторами;
- контроль строків погашення, прострочення та позовної давності за усіма видами заборгованостей;
- виявлення фактів існування реальної можливості стягнення дебіторської заборгованості та здійснення дієвих заходів щодо цього тощо.

Джерелами інформації при внутрішньому контролі дебіторської заборгованості є господарські операції, які відображаються на таких рахунках обліку: 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість й інші необоротні активи»; 34 «Короткострокові векселі одержані»; 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»; 37 «Розрахунки з різними дебіторами»; 38 «Резерв сумнівних боргів»; 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» (за умови, що підприємство для передоплати не використовує субрахунок 371 «Розрахунки за

виданими авансами»); 64 «Розрахунки за податками й платежами» (за дебетом субрахунків 641 «Розрахунки за податками» і 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»); 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 68 «Розрахунки за іншими операціями» тощо. Джерелами додаткової інформації щодо внутрішнього контролю дебіторської заборгованості також є дані з Приміток до фінансової звітності (табл. 2.19).

Таблиця 2.19

Інформація для внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості, що відображається у Примітках до фінансової звітності

Вид заборгованості	Інформація
Дебіторська заборгованість	Інформація про суми довгострокової дебіторської заборгованості та перелік дебіторів
	Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості
	Склад і суми у статті 1155 «Інша дебіторська заборгованість» Балансу (Звіту про фінансовий стан)
	Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення
	Метод визначення розміру резерву сумнівних боргів
	Залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році

Внутрішньому контролеру перед початком здійснення перевірки розрахунків із контрагентами-дебіторами необхідно ретельно проаналізувати їх персональний склад, щоб мінімізувати ймовірність невиконання ними своїх зобов'язань.

Для цього кожен суб'єкт комерційної діяльності може створити власну систему відбору контрагентів за різними показниками та критеріями. Основні аспекти, які необхідно враховувати при прийнятті рішення про співпрацю з конкретним контрагентом:

✓ репутацію потенційного контрагента-дебітора, яка є суб'єктивною оцінкою, що сформувався на основі стану платіжної дисципліни, досвіду попередніх фінансових відносин, а також власних спостережень та інформації, яка отримана від інших контрагентів і «третіх осіб»;

✓ надійність фінансового стану – дослідження, оцінка та аналіз основних показників фінансової і податкової звітності контрагента (фінансовий результат діяльності попередніх років, наявність заборгованостей перед бюджетом та іншими контрагентами, ліквідність, платоспроможність, стабільність, кредитоспроможність тощо)

✓ фінансова, товарна, політична, сезонна, військова ситуація в країні та залежність від неї бізнес-середовища контрагента.

Для якісної організації внутрішнього контролю дебіторської заборгованості слід враховувати, що інформація за даними бухгалтерського обліку повинна сприяти прийняттю ефективних та обґрунтованих управлінських рішень, необхідно забезпечити її формування таким чином, щоб без додаткових змін і коригувань вона могла застосовуватися в аналітичних цілях. Крім того, для ефективного управління необхідний режим оперативності, а також відображення й отримання інформації в режимі поточного часу [2, с. 316].

Оскільки вся облікова інформація на підприємствах зосереджена в різних електронних системах обліку, ризики, які несуть комп'ютери та інформаційні системи, величезні. У внутрішньому контролі розрахунків з боржниками важливу роль відіграє підтримка сучасної інформаційної архітектури (набору інформаційних систем і процесів між ними), що забезпечує обробку та зберігання та достовірність облікової інформації в умовах зростання вимог до швидкості, забезпечує повний захист даних від несанкціонованого доступу [9, с. 14].

Початкові та кінцеві сальдо та обороти рахунка 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» входять до сфери внутрішнього контролю довгострокової дебіторської заборгованості. Необхідно перевірити таку інформацію: суми заборгованості за оренду нерухомості – субрахунок 181; довгострокові рахунки отримані – субрахунок 182; інша дебіторська заборгованість – субрахунок 183.

Якщо підприємство використовує для розрахунків векселі (веде аналітичний облік за кожним отриманим векселем), то при здійсненні внутрішнього контролю йому необхідно використовувати інформацію субрахунку 162 «Довгострокові векселі отримані», записи на якому Векселі отримані є забезпеченням для довгострокової дебіторської заборгованості та стягується з рахунку 34 «Короткострокові векселі отримані», який містить зобов'язання, забезпечені векселями від клієнтів, покупців та інших боржників за поставки товарів, продуктів, матеріалів, послуг, виконаних робіт та інших операцій (два субрахунки 341 «Короткострокові векселі одержані в національній валюті» та 342 «Короткострокові векселі одержані в іноземній валюті»). Перевірці підлягає те, щоб на рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані» за дебетом відображалось отримання векселя за реалізовані товари, роботи, послуги та по інших операціям, а за кредитом – погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, отримання коштів у погашення векселів, продаж векселя «третьої стороні» тощо.

На наступному етапі внутрішні контролери мають переконатися, що на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» узагальнюється інформація щодо розрахунків з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи та послуги (забезпечені векселями), заборгованість), а також узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансових груп [33]. Необхідно перевірити наступну інформацію: розрахунки з вітчизняними покупцями – субрахунок 361; розрахунки з іноземними покупцями – субрахунок 362 (аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, визначеній у договорі); розрахунки з учасниками ПФГ – субрахунок 363, розрахунки за гарантійним забезпеченням – субрахунок 364 (відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами).

У процесі діяльності комерційного суб'єкта часто виникає поточна дебіторська заборгованість, яка не пов'язана з реалізацією товарів, робіт і послуг, але також є предметом внутрішнього контролю. Внутрішнім

контролерам необхідно перевірити, чи ведеться аналітичний облік по кожному боржнику за видами, умовами виникнення та погашення заборгованості, а також облік поточної дебіторської заборгованості, виданих авансів, нарахованих доходів, претензій до різних боржників, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями [33]. Інформація для перевірки береться за оборотами та залишками на початок і кінець звітної періоду за рахунком 37 «Розрахунки з різними дебіторами», за дебетом якої відображається виникнення дебіторської заборгованості, а за кредитом – її погашення чи списання, зокрема перевіряються: розрахунки за виданими авансами – субрахунок 371 (надані іншим підприємствам аванси); розрахунки з підзвітними особами – субрахунок 372 (сальдо може бути дебетовим і кредитовим, а показники відображаються розгорнуто: кредитове сальдо – у складі зобов'язань балансу; дебетове – у складі оборотних активів підприємства); розрахунки за нарахованими доходами – субрахунок 373 (нараховані відсотки, дивіденди, роялті тощо, що підлягають отриманню); розрахунки за претензіями – субрахунок 374 (розрахунки за претензіями, що пред'явлені підрядникам, постачальникам, транспортним й іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними пенею, штрафами, неустойками); розрахунки за відшкодуванням завданих збитків – субрахунок 375 (розрахунки за відшкодуванням підприємству нестач та розкрадання грошових коштів, завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, за умови що винуватця виявлено); розрахунки за позиками членам кредитних спілок – субрахунок 376 (розрахунки у кредитних спілках за позиками членам кредитних спілок); розрахунки з іншими дебіторами – субрахунок 377 (розрахунки за іншими операціями, які не відображаються на інших субрахунках рахунку 37 «Розрахунки із різними дебіторами», зокрема усі види розрахунків із працівниками (крім виплат працівникам і підзвітним особам), розрахунки за операціями, що пов'язаними із здійсненням спільної діяльності, але без створення юридичної особи, інші розрахунки); розрахунки з державними цільовими фондами – субрахунок 378 (зокрема розрахунки з

тимчасової непрацездатності тощо); розрахунки по операціях із деривативами – субрахунок 379 (у кінці місяця субрахунок має закриватись через списання сальдо у кореспонденції із рахунком інших витрат операційної діяльності або інших операційних доходів).

При перевірці відомостей «Інша дебіторська заборгованість» у рядку 1155 бухгалтерського балансу (звіту про фінансовий стан) внутрішній контролер повинен переконатися в наявності дебетового сальдо субрахунків 372 «Розрахунки з підзвітними особами», 374 «Розрахунки за претензіями», 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків», 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок», 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами», 379 «Розрахунки за операціями з деривативами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками», 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» тощо.

На сьогодні на законодавчому рівні не вирішено організаційні питання системи внутрішнього контролю приватних підприємств, не до кінця проаналізовано правове та економічне значення таких понять, як «борг», «зобов'язання» та «відповідальність».

Рекомендуємо при класифікації дебіторської заборгованості ввести додаткову класифікаційну ознаку «як відображено в балансі (звіті про фінансовий стан)», що сприятиме отриманню більш достовірної та якісної інформації.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ

ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

3.1. Удосконалення систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів

Оскільки український облік наближається до вимог світової практики, для вдосконалення обліку дебіторської заборгованості необхідно запозичувати закордонний досвід.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівних боргів. Але для визначення суми дебіторської заборгованості, відображеної в балансі, необхідно: провести тест на знецінення дебіторської заборгованості, тобто чітко списати безнадійну заборгованість; для решти дебіторської заборгованості розрахувати резерв безнадійної заборгованості, яка відображає можливу можливість несплати враховується, і цей резерв вираховується із суми дебіторської заборгованості. Визнання, класифікація та розкриття інформації про дебіторську заборгованість викладені в МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСБО 1 «Подання фінансової звітності» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [47].

На основі порівняння характеристик обліку дебіторської заборгованості між МСФЗ та П(С)БО в різних країнах було виявлено, що існують такі відмінності: визнання та припинення визнання дебіторської заборгованості в обліку; відображення дебіторської заборгованості у звітності, порядку визначення суми резерву сумнівних боргів.

Порівняння особливостей оцінки дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці представлено у Додатку Б.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи:

- 1) торгові знижки – це відсоткові знижки від базової ціни;
- 2) знижки за оплату в строк – це знижки залежно від строку оплати.

В момент виникнення дебіторської заборгованості необхідно визначити суму кредиту, що надається кожному конкретному покупцю. Тут слід врахувати вартість відвантаженої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), наданні знижки та повернені товари покупцями. Але головна проблема оцінки дебіторської заборгованості виникає все таки в момент складання фінансової звітності.

У зарубіжних системах бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість оцінюється за чистою вартістю реалізації (тобто сумою, фактично отриманою для погашення в майбутньому) і відображається у фінансовій звітності. При визначенні чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, які очікується отримати для погашення дебіторської заборгованості.

Зверніть увагу, що чиста продажна ціна зазвичай відрізняється від законної суми платежу. Наприклад, у Сполучених Штатах він розраховується шляхом додавання всієї дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим здійснюються два коригування на основі принципу обачності: оцінка та облік безнадійної заборгованості, оцінка можливого повернення товару та врахування раніше наданих знижок.

У зарубіжній літературі безнадійною вважається дебіторська заборгованість, яка може ніколи не бути оплачена. Наявність безнадійної заборгованості призводить до зменшення або втрати виручки від реалізації і вимагає відповідного зменшення суми дебіторської заборгованості та зменшення прибутку.

У більшості країн виявлення безнадійних боргів (у тому числі векселів) проводиться індивідуально, тобто кожен безнадійний борг (вексель)

перевіряється індивідуально. Неотримані від покупця рахунки (отримання вважається безнадійним) будуть списані на витрати підприємства.

Двома найпоширенішими методами обліку безнадійних боргів у більшості країн є метод прямого списання та метод нарахування.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівних боргів. Але для визначення суми дебіторської заборгованості, відображеної в балансі, необхідно: провести тест на знецінення дебіторської заборгованості, тобто чітко списати безнадійну заборгованість; для решти дебіторської заборгованості розрахувати резерв безнадійної заборгованості, яка відображає можливу можливість несплати враховується, і цей резерв вираховується із суми дебіторської заборгованості.

Для України характерні чіткі стандарти бухгалтерського обліку, які суворо регламентовані, недотримання яких може призвести до різної відповідальності (адміністративної, кримінальної тощо), тоді як у міжнародній системі бухгалтерського обліку, навпаки, лише базові фундаментальні стандарти роз'яснюють поняття фінансового обліку. Тому підприємства, які здійснюють облік за міжнародними стандартами, мають право вільно обирати форму фінансової звітності, спосіб відображення інформації щодо окремих об'єктів обліку у фінансовій звітності та, визначаючи відповідний рівень суттєвості, відображати лише всю суттєву бухгалтерську інформацію у звітах. Тому необхідно прискорити інтеграцію національних і міжнародних стандартів в єдину встановлену систему, що стимулюватиме зростання зовнішньоекономічної діяльності.

Україні слід удосконалити систему обліку дебіторської заборгованості на основі міжнародних стандартів і норм, але при цьому необхідно враховувати національні традиції країни та особливості бухгалтерського обліку.

Створення ефективної системи контролю якості бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості під у XXX ХХХХ потребує розробки чіткої та повної класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації методів її оцінки та

документів аналітичного обліку, що дозволить акумулювати різні рівні можлива деталізація та узагальнення інформації про розрахунки з боржником. Також існує потреба у розробці моделей співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, а також певних інструментів для швидкого та якісного виявлення негативних явищ, які впливають на зміну кількості та якості цієї заборгованості.

З метою надання якісної облікової інформації про заборгованість суб'єктів господарювання, користувачам, які приймають рішення, пропонується розробити таку форму обліку дебіторської заборгованості, яка характеризується: єдиним правильним підходом до обліку дебіторської заборгованості; якісним обліком короткострокової дебіторської заборгованості, що зумовлено наявністю розробки єдиного підходу до реєстрації та обліку довгострокової дебіторської заборгованості в системі синтетичних рахунків; веденням аналітичного обліку за кожним видом дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку; узагальненням та накопичуванням аналітичної інформації про дебіторську заборгованість.

Для вдосконалення системи обліку дебіторської заборгованості у ХХХ ХХХХ пропонуємо:

1. Розробити комплекс заходів щодо:

- пошуку можливостей збільшення кількості покупців і замовників підприємства з тим, щоб зменшити масштаб ризику несплати боргів;
- постійного моніторингу потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо).

2. Створити резерв сумнівних боргів та порядок його визначення в обліковій політиці підприємства.

3. Своєчасно здійснювати контроль співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування.

4. Управління при лімітуванні дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і в розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми.

5. Систематично проводити інвентаризацію заборгованості.

Важливим вважаємо той факт, що дебіторська заборгованість є джерелом утворення активів боржника, який цим може користуватися і використовувати засоби без права на це. Пропонуємо розроблену форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Інформація про дебіторську заборгованість

№ з/п	Контрагенти-боржники			Дебіторська заборгованість						
	Назва підприємства	Код ЄДРПОУ	Адреса під-ва	у тому числі				Всього	Створено резерв сумнівних боргів	Визнано безнадійним боргом
				до 3-х місяців	від 3-х місяців до 1 року	від 1р. до 2р.	понад 2 роки			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.

Дані з наданих документів можуть: виявити несумлінних боржників; контролювати розрахунки контрагентів і завчасно відмовити у співпраці при підозрі на ненадійність; зробити взаєморозрахунки більш прозорими; допомогти органам з питань банкрутства шукати потенційно неплатоспроможних контрагентів.

Таким чином, удосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю надасть кожному підприємству можливість вибрати оптимальний розмір, максимально уникнути прострочення строків погашення, оптимізувати команду покупця та клієнта, враховувати їх платоспроможність тощо, що вплине на бухгалтерський облік управління платежами сумнівних боргів.

3.2. Облік дебіторської заборгованості в умовах запровадження сучасних комунікаційних технологій

Важливим напрямком оптимізації дебіторської заборгованості є організація єдиної інформаційної бази даних бухгалтерського обліку. Участь у єдиному інформаційному просторі має відбуватися за рахунок усіх фізичних, юридичних осіб, підприємств, установ та організацій. Інформаційну базу рекомендовано включити до загальнодержавної єдиної системи декларування та реєстрації. Суб'єкти господарювання вже вносять значну частину облікової інформації щодо розрахунків з контрагентами в електронному вигляді.

На сьогодні запроваджено дієвий механізм збору, сплати, перевірки та накопичення облікових даних для нарахування відповідних сум ПДВ. Однак ця інформація носить ситуативний і локальний характер і не повністю використовується системами управління підприємством. Для оптимізації обліку та управління дебіторською заборгованістю існуючу облікову інформацію можна доповнити детальними даними про дебіторську та кредиторську заборгованість. Важливо вводити в електронну систему дані про усі договірні відносини та розрахунки, пов'язані з ними (рис. 3.1).

Для нових суб'єктів господарювання на етапі реєстрації господарської діяльності доцільно видавати ключі доступу до інформаційного ресурсу.

Існуючі підприємства вже на початкових етапах можуть отримати доступ до бази через електронний податковий код.

Інформаційна взаємодія з базами даних повинна бути інтегрована в програмне забезпечення автоматизації бухгалтерського обліку підприємства. За допомогою цього програмного продукту бухгалтери зможуть отримати інформацію про контрагентів, наявність договірних відносин, стан дебіторської заборгованості та порядок її погашення.

Тому умови договірних відносин між контрагентами можуть бути важливим інформаційним ресурсом і повинні бути включені в єдине інформаційне сховище.

Рис. 3.1. Інформаційна модель інтегрованої бази даних розрахунків

Усі сучасні програмні продукти організують автоматичний облік розрахунків з дебіторами щодо визначення договірних зобов'язань компанії. Іншими словами, усі розрахунки реєструються проти походження та виконання контрактів між контрагентами.

Інформація про наявність договору повинна бути введена та перевірена всіма учасниками процесу укладення договору з метою перевірки умов та забезпечення її в електронному форматі. Електронне декларування умов

договору дозволить юридично визначити виникнення дебіторської заборгованості та строки її погашення. Підробка та маніпуляції сторонами майбутніх договірних відносин будуть неможливі.

Визначення параметрів контракту в електронному вигляді дасть можливість згодом відмовитися від практики мокрої печатки при засвідченні юридичних документів, що є поширеною практикою в країнах ЄС [100]. Оскільки юридичне узгодження з умовами договору здійснюватиметься в програмному забезпеченні за допомогою персональних електронних ключів доступу, паперова частина договору втрачає актуальність.

Розрахувати термін поставки товарів (робіт, послуг), суму дебіторської заборгованості та розрахункові умови її погашення в системі бухгалтерського обліку підприємства на підставі викладених умов договору. Єдина база даних надає інформацію про терміни виконання замовлень і використовується для управління виробництвом і реалізацією готової продукції. На підприємстві діє реальний механізм автоматизації логістичних процесів. В автоматизованих системах обліку рекомендується передбачити можливість повідомлення про кількість днів, що залишилися до виконання умов договору та отримання передоплати. Часто компанії не мають достатньо запасів на своїх складах.

Таким чином, отримання інформації про погодження контракту може автоматично запустити процес виробництва. Іншими словами, при надходженні замовлення на продукцію (роботи, послуги) автоматично починається виробництво законтрактованої кількості продукції за заздалегідь розробленим алгоритмом. Завдяки системі «точно вчасно» компанії менше потребують створення складських запасів.

На основі інформації про договірні відносини між контрагентами бухгалтери можуть автоматично формувати рахунки на оплату з єдиної бази даних і відправляти їх покупцю. Надалі банківські установи будуть видавати лише електронні повідомлення про оплату рахунків. Банківські повідомлення найкраще здійснювати через систему «Банк клієнт», змінюючи статус кожного

рахунку на «Оплачено», що є сигналом того, що дебіторська заборгованість оплачена.

Інформація про оплату рахунків, отримана програмним забезпеченням компанії, може служити основою для автоматичного формування бухгалтерських операцій щодо виникнення та розрахунків дебіторської заборгованості. Програмне забезпечення сповіщатиме бухгалтерів про зміни в зведеній базі даних і надаватиме відповідні рахунки, а після затвердження відповідальним працівником рекомендації автоматично відобразатимуться в системі бухгалтерського обліку.

Програмне забезпечення для автоматизації дебіторської заборгованості повинно включати можливість оплати рахунків. Рекомендується інтегрувати систему Customer Banking з функціями управління готівкою, щоб оплата боргів постачальників здійснювалася в єдиній базі даних для розрахунків з контрагентами. Після виникнення заборгованості бухгалтер, відповідальний за валютну операцію, буде зобов'язаний перерахувати кошти контрагента. Ініціація валютних операцій потребує електронного погодження від керівника компанії. Запити на дозвіл валютних операцій можуть відобразатися на робочому столі або мобільному пристрої відповідного спеціаліста з управління. Завдяки цьому видачу готівки та стан розрахунків з контрагентами компанії можна відстежувати дистанційно та цілодобово.

Потребою часу є підтримка електронних валют у програмному забезпеченні автоматизації бухгалтерського обліку. Підключення до єдиної бази електронних гарантів забезпечує своєчасне та конфіденційне погашення боргів компанії. Розрахунки електронними грошима суттєво оптимізують вартість банківського обслуговування корпоративних рахунків [99, с. 149]. Формування основних ваучерів для операцій з віртуальною валютою та відображення рахунків бухгалтерського обліку має здійснюватися автоматично на основі інформації з центру обробки операцій з електронною валютою.

Так само було б доцільно використовувати єдину базу даних для контролю за станом розрахунків з дебіторами та формуванням резервів сумнівних боргів.

Виходячи з накопиченого досвіду сумлінності контрагентів, рекомендується автоматично прогнозувати ймовірність несплати дебіторської заборгованості. Резерв сумнівних боргів рекомендовано формувати автоматично виходячи з умов і сум минулих розрахунків боржника. З єдиної бази даних можна отримати інформацію про платоспроможність, суму безнадійної заборгованості за різними операціями, класифікацію дебіторської заборгованості по кожному контрагенту. Отримана інформація може бути основою для автоматичного формування та обліку резервів сумнівних боргів за всіма можливими методами розрахунку. Залежно від обраних і затверджених в обліковій політиці параметрів можна своєчасно виявити проблемних дебіторів, з'ясувати необхідність створення резервів і достовірно визначити їх розмір для покриття безнадійної заборгованості.

Кожен бізнес має реальні механізми, щоб уникнути співпраці з нелегальними суб'єктами господарювання та уникнути збитків через неплатежі дебіторської заборгованості. Покупці та замовники притягуються до дисциплінарної відповідальності. Своєчасне та достовірне формування резервів сумнівних боргів дозволяє зменшити вплив негативних тенденцій на фінансові результати діяльності у разі значного накопичення безнадійної заборгованості.

Інформація про взаєморозрахунки між контрагентами може бути використана для заліку боргів. При виникненні боргу рекомендується автоматично перевіряти стан розрахунку з поточним контрагентом. У разі наявності кредиторської заборгованості між сторонами договірних відносин може автоматично здійснюватися взаємне списання боргів. Іншими словами, залік боргу починається, якщо розмір наявної кредиторської заборгованості достатній для покриття зобов'язань боржника. Обліковому фахівцю система виводитиме повідомлення про списання заборгованостей та формуватиме відповідні облікові записи на рахунках обліку.

Цікавою є можливість залучення третіх осіб до процесу автоматичного взаємного списання боргів. Якщо з обома контрагентами працює інший суб'єкт господарювання, рекомендується перевірити його розрахунки та стан

заборгованості. Часто буває, що компанія має дебіторську та кредиторську заборгованість перед багатьма учасниками ринку, що дозволяє їй постійно списувати борги. Автоматизовані системи можуть поступово списувати заборгованість одних підприємств іншим підприємствам, доки загальна сума дебіторської та кредиторської заборгованості між усіма взаємодіючими суб'єктами господарювання не буде мінімізована. Після отримання позитивної відповіді від усіх контрагентів бухгалтер кожного підприємства отримує план автоматичного заліку заборгованості та автоматичного формування бухгалтерських реєстрів. Схема обліку покриття дебіторської заборгованості завдяки залученню третіх осіб через єдину базу даних контрагентів подана на рис. 3.2.

До єдиної бази даних доцільно залучити також організації з надання факторингових послуг. В конкурентних умовах фактори можуть робити комерційні пропозиції по кожному факту дебіторської заборгованості.

У разі необхідності суб'єкт господарювання може обрати із запропонованих моделей факторингу оптимальну модель факторингу. Механізми ведення розрахунків з дебіторами вигідно вбудовувати в програмне забезпечення автоматизації бухгалтерського обліку підприємства. На момент обліку дебіторської заборгованості, після оцінки платоспроможності контрагента та ймовірності неплатежу, бухгалтер отримує перелік договорів факторингу [83, с. 36].

Після зважування ризиків і необхідності вивільнення обігових коштів компанія обирає фактор із запропонованого списку та погоджує умови факторингу в електронному вигляді.

Укладати електронні договори факторингу та погашення дебіторської заборгованості та формувати відповідну бухгалтерську документацію. Інформацію про розрахунки з контрагентами рекомендовано автоматично надсилати до Держфінбюро для достовірного, своєчасного та повного обліку податків і зборів. Факт надходження оплати від боржника або виписування рахунка-фактури за відвантажений товар фіксується в базі даних, що є

Рис. 3.2. Залучення зовнішніх користувачів інформації до обліку покриття дебіторської заборгованості з використанням єдиної бази даних

підставою для відображення виникнення податкових зобов'язань в бухгалтерському обліку за правилом «першої події».

Окрім автоматичного створення записів, на бухгалтерських рахунках у базі даних Держфінпослуг також спостерігалось дублювання інформації.

Таким чином, у процесі передачі контролюючому органу інформації про нараховану суму ПДВ виключається людський фактор. Бухгалтери втрачають можливість маніпулювати бухгалтерськими показниками, щоб приховати доходи та завищити витрати, тим самим впливаючи на суму ПДВ та податку на прибуток.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У магістерській роботі досліджено методичні та організаційні засади обліку і контролю дебіторської заборгованості та розроблено практичні рекомендації стосовно вдосконалення існуючих та запровадження нових форм обліку і контролю дебіторської заборгованості на підприємстві,

За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

Установлено, що нині не існує єдиного підходу до визначення сутності, причин виникнення дебіторської заборгованості. Проведений аналіз наукових досліджень надав можливість запропонувати під дебіторською заборгованістю розуміти майнові та інші вимоги господарюючого суб'єкта до осіб, які є його боржниками в правовідносинах, що виникають за різних підстав. Таким чином, запропоноване визначення дебіторської заборгованості охоплює всю сутність дебіторської заборгованості та розширює її поняття задля уникнення неправильного або неповного його розуміння.

Проаналізувано чинні національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та підходи науковців, доходимо висновку, що дебіторська заборгованість є сумою заборгованості дебіторів суб'єкту господарювання на певну дату, що виникла як наслідок наданих коштів, проданих товарів, інших активів, реалізованих послуг безпосередньо боржнику, та не є фінансовим активом, який має котирування на активному ринку.

Аргументовано, що при включенні до фінансової звітності дебіторську заборгованість класифікують за слідуючими ознаками: взаємозв'язки з нормальним операційним циклом; терміни погашення; своєчасність сплати дебітором заборгованості; об'єкти щодо виникнення дебіторських зобов'язань.

Визначивши спеціалізацію досліджуваного підприємства, видно, що основною продукцією підприємства є продукція рослинництва, серед якої у 2022р. зернові забезпечили господарству 58,4% чистого доходу, соя – 10,3%, ріпак – 12,4, та цукрові буряки – 18,9%. За аналізований період у структурі товарної продукції відбулися суттєві зміни: у 2020р. господарство вирощувало

тільки зернові, частка яких становила 81,5% структурі товарної продукції, та цукрові буряки. Сою та ріпак почали вирощувати з 2021р., що вплинуло на зниження чистого доходу від реалізації зернових – з 24296 тис. грн у 2020р. до 21494,3 тис. грн у 2022р., або на 11,6%.

Ефективність господарювання сільськогосподарських підприємств значною мірою і залежить від набору культур, які вирощуються, та їх співвідношення тобто від структури посівних площ (табл. 2.4). Як бачимо з проведених розрахунків, у підприємстві найбільшу питому вагу у структурі посівних площ займають зернові культури. У звітному 2022 році вони займали 58,6% усієї посівної площі, але зменшились порівняно з 2020р. на 24,9% за рахунок зростання посівних площ під соєю у 2,5 раза. Серед зернових господарство вирощує пшеницю озиму та яру, кукурудзу на зерно. Основною зерною культурою є пшениця озима та кукурудза на зерно, що займають у структурі посівних площ відповідно 27,7 та 15,3%. Під пшеницею озимою посівні площі зросли на 44,4%, незважаючи на загальне скорочення посівних площ.

Проаналізувавши дані табл. 2.5, бачимо, що у звітному році порівняно з базовим спостерігається негативна тенденція. Про погіршення фінансового стану підприємства свідчить зниження рівня рентабельності у зв'язку із збільшенням собівартості на 31,3% та зменшення прибутку підприємства на 34,1%.

Важливими показниками, які впливають на економічний стан підприємства, є структура дебіторської та кредиторської заборгованості, тому було проведено оцінку дебіторської і кредиторської заборгованості (табл. 2.6). Розрахувавши ці показники, можна дійти висновку, що за 2022 рік у підприємства розмір дебіторської заборгованості зріс на 75 тис. грн, що є негативним явищем, адже це означає, що заборгованість замовників та інших дебіторів перед підприємством значно зросла. Кредиторська заборгованість також зросла на 3798 тис. грн, що теж є негативним фактором і вказує на те, що

підприємство має заборгованість перед постачальниками і таким чином зростає заборгованість за розрахунками.

Облік дебіторської заборгованості охоплює чи малу ділянку облікового процесу. Найбільшої уваги вимагає облік розрахунків з покупцями і замовниками. ХХХ ХХХХ щорічно до закінчення звітної періоду проводить інвентаризацію розрахунків, однак ми пропонуємо періодично проводити таку перевірку стану розрахунків на підприємстві як з замовниками так і з іншими дебіторами, щоб покращити управління дебіторською заборгованістю, оскільки дебіторська заборгованість – це гроші, які ми з вини дебіторів не можемо використати у виробничо-господарському процесі.

Новим у методиці обліку дебіторської заборгованості в межах рахунку 37, є облік розрахунків з державними цільовими фондами, зокрема розрахунків з тимчасової непрацездатності (субрахунок 378), а також облік розрахунків за операціями з деривативами (субрахунок 379). Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення. У ХХХ ХХХХ аналітичний облік ведеться у спеціальній відомості за кожним дебітором.

Відзначимо, що попри зближення бухгалтерського і податкового обліку з впровадженням Податкового кодексу, досі є протиріччя і розбіжності в сфері порядку формування і методики обліку резерву сумнівних боргів. Так, згідно з пп. 138.10.6 ПКУ поняття резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку відрізняється від резерву сумнівних боргів, визначеному нормами податкового обліку. З точки зору податкового обліку, до складу витрат можна відносити лише ту частину резерву сумнівних боргів, яка відповідає поняттю безнадійної дебіторської заборгованості із підпункту 14.1.11 ПКУ.

Застосування запропонованої методики синтетичного та аналітичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості вирішує наявні проблеми в даній ділянці, дозволить збільшити контроль за її величиною та строками погашення, підвищити ефективність збору та відображення інформації як у

внутрішній (управлінській), так і в фінансовій звітності, а також попередити неплатоспроможність підприємства та покращити його діяльність.

Важливим вважаємо той факт, що дебіторська заборгованість є джерелом утворення активів боржника, який цим може користуватися і використовувати засоби без права на це. Пропонуємо розроблену форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління.

Розроблено інформаційну модель інтегрованої бази даних, в якій міститься інформація про контрагентів, наявність договірних відносин, стан дебіторської заборгованості та порядок її погашення. Єдина база даних виступає в ролі інформаційного простору електронної взаємодії усіх учасників ринку фінансових операцій. На основі інформаційного обміну з єдиною базою даних запропоновано механізм обліку виконання договорів, розрахунків з контрагентами, руху грошових коштів та резерву сумнівних боргів. Інформація, одержана з єдиної бази даних, є підставою для автоматизованого формування облікових проведення щодо виникнення та погашення дебіторської заборгованості.

Для повного і своєчасного інформування як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів облікової інформації щодо стану дебіторської заборгованості в господарстві, розроблено спеціальний порядок. Зростає рівень контролю за розрахунковими операціями та управління ними в умовах актуалізації електронної економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва Є. І. Кредитна політика як інструмент управління дебіторською заборгованістю. *Фінансовий менеджмент*. 2016. № 6. С. 22-33.
2. Акімова Н. С., Топоркова О. В. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 312–317.
3. Бабаєв В. Ю., Гальченко І. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2. С. 203-209.
4. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2015. № 12. С. 24-36.
5. Бланк О. І., Ситник Г. В., Андрієць В. С. Управління фінансами підприємств: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 792 с.
6. Бондар М. І. Звітність підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2015. 570 с.
7. Боярко І. М. Оптимізація дебіторської заборгованості підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 9. С. 19-25.
8. Бугай В. З., Головка Н. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2017. № 128.1. С. 60-63.
9. Бурова Т. А., Волошина В. В. Проблеми та перспективи розвитку системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2014. Вип. 5.3. С. 11–15.
10. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік, контроль і аналіз: проблеми теорії та методології: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2013. 604 с.
11. Бухгалтерський облік: навч. посіб. / Н. С. Акімова, О. О. Говоруха, Л. О. Кирильєва, Т. О. Євлаш. Харків: ХДУХТ, 2019. 182 с.

12. Вдовенко Н. М., Яцун А. Г. Міжнародна економічна діяльність України: словник. Київ: НУБіП України, 2023. 401 с.
13. Верига Ю. А. Бухгалтерський облік: підручник. Київ: Центр навч. літ., 2019. 520 с.
14. Верига Ю. А., Гладких Т. В., Орищенко М. М. Фінансовий облік: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2019. 492 с.
15. Власюк Г. В. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи їх вирішення. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2017. № 6. С. 136-139.
16. Волович О. Б. Класифікація факторів впливу на заборгованість підприємства. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/4943/1/63.pd>. (дата звернення: 04.12.2023).
17. Вороная Н., Адамович Н., Чернишова Н. Борг і заборгованість: розбираємося в поняттях. *Податки & Бухоблік*. 2020. № 23. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2020/march/issue-23/article-107564.html> (дата звернення: 14.04.2022).
18. Глушко А. Д. Управління дебіторською заборгованістю в системі забезпечення ефективної діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=7&y=2018> (дата звернення: 10.12.2023).
19. Глушко А., Периг Я. Оптимізація заборгованості підприємства критичної інфраструктури в аспекті зміцнення фінансово-економічної безпеки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 1. С. 47-54.
20. Гнатишин Л. Б., Прокопишин О.С. Організація обліку: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів: Магнолія-2006, 2016. 438 с.
21. Голубнича Г. Фінансова звітність та первинна документація українських підприємств при застосуванні МСФЗ. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2018. № 150. С. 29-34.
22. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV IV. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 10.12.2023).

23. Грицай О., Станасюк Н. Управління дебіторською заборгованістю підприємства в контексті її обліково-аналітичного забезпечення. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 825-832.

24. Дергалюк Б. В. Управління дебіторською заборгованістю як інструмент забезпечення економічної безпеки підприємств в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_9_45 (дата звернення: 24.12.2023).

25. Економіка та право: глобальна трансформація: міжнар. колективна монографія / за заг. ред. О. В. Безпаленко. Київ: Наук. столиця, 2021. 325 с.

26. Євлаш Т. Методичні підходи до удосконалення класифікації дебіторської заборгованості. *Економічний аналіз*. 2017. Вип. 5. С. 255-258.

27. Єдинак Т.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2016. Вип. 3. С. 54-57.

28. Єпіфанова І. Ю., Джеджула В. В. Основи ведення сучасного бізнесу: практикум. Вінниця: ВНТУ, 2021. 110 с.

29. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2009. 648 с.

30. Зянько В. В., Крива С. В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2015. 175 с.

31. Іваненко С. С. Факторинг як джерело фінансування малого та середнього бізнесу. *Економіка*. 2017. № 18. С. 59-61.

32. Іванова М. І., Грошелева О. Г., Усатенко О. В. Управління дебіторською заборгованістю промислового підприємства як інструмент забезпечення економічної безпеки. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 1(18). С. 87-92.

33. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30 лист. 1999 р. № 291 із змінами і доповненнями від 25 вер.

2009 р. № 1125. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/an/4/REG4186.html#4 (дата звернення: 11.12.2023).

34. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / Г. П. Пасемко та ін. Вид. 2-ге, змін. і допов. Харків: ХНАУ, 2020. 243 с.

35. Кодекс цивільного захисту України від 1 лип. 2013 р. (зі змінами і доповненнями від 27.03.2014 р. № 1166 VII). URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T125403.html (дата звернення: 24.12.2023).

36. Колеснікова О. М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті Податкового кодексу України. *Ефективна економіка*. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=772> (дата звернення: 24.12.2023).

37. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: <http://advoc.kiev.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

38. Корнійчук Л. Я., Татанерко Н. О. Історія економічних учень. *Історія економічних учень*. URL: <http://library.if.ua/books/87.html> (дата звернення: 24.12.2023).

39. Костюнік О. В., Побережна В. В. Основні проблеми організації обліку безготівкових грошових коштів в Україні. *Агросвіт*. 2016. № 9. С. 312-317.

40. Кручак Л. В. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 5(29). С. 161-165.

41. Лень В. С., Гливенко В. В. Звітність підприємства: підручник. 4-те вид., виправ. Київ: Каравела, 2016. 676 с.

42. Маглаперідзе А. С., Храпкіна В. В. Оперативне управління фінансами підприємства – фінансова база інноваційного розвитку. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2018. № 7. С. 48-52.

43. Макконнелл Кемпбелл Р., Брю Стенлі Л. Макроекономіка. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика. Ч. 1, 13-те вид. / наук. ред. перекладу Т. Панчишина. Львів: Просвіта, 1997. 672 с.

44. Матинина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*.

2018. № 12. С. 34-42.

45. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств від 27.06.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0006626-06#Text> (дата звернення: 10.12.2023).

46. Методичні рекомендації щодо застосування спеціалізованих форм первинних документів: наказ М-ва аграр. політики України від 27.09.2007 р. № 701. URL: <http://uazakon.com> (дата звернення: 10.12.2023).

47. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ, МСФЗ для МСП, включаючи МСБО та тлумачення КТМФЗ, IASB): список, стандарт, міжнар. док. від 01.01.2012 р. (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2023).

48. Модель М. Миллера – Д. Оппа. URL: <http://www.grandars.ru/student/fin-m/model-millera.html> (дата звернення: 18.12.2023).

49. Москалюк Г. О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрямки удосконалення і розвитку. *Ефективна економіка*. 2013. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1899> (дата звернення: 14.12.2023).

50. Мулик Т. О., Томчук О. Ф., Федоришина Л. І. Аналітичне забезпечення заборгованості підприємства в умовах антикризового управління. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1 (41). С. 146-160.

51. Мулик Т. О., Федоришина Л. І. Організація аналітичної роботи в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2020. 236 с.

52. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом М-ва фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://dtk.com.ua/show/2cid09995.html> (дата звернення: 18.12.2023).

53. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» від 28.12.2009 р. № 1541. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 18.12.2023).

54. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні: норм.-практ. довідник: навч. посіб. Львів: Інтелект-Захід, 2000. 188 с.

55. Несененко П. П., Артеменко О. А., Патлатой О. Є. Теоретичні основи економічної політики: навч. посіб. Київ: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 306 с.

56. Новікова Н. М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. № 1 (43). С. 75-82.

57. Онищенко С., Маслій О., Дрібна А. Оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства критичної інфраструктури. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6, т. 1. С. 249-258. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-312-61-38.pdf> (дата звернення: 24.12.2023).

58. Організація бухгалтерського обліку / С. С. Стоянова-Коваль, І. О. Крюкова, М. М. Гоголь, Н. С. Морозюк. Одеса: Атлант, 2015. 250 с.

59. Офіційне інтернет-представництво Президента України «Електронні петиції». URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/106014> (дата звернення: 14.12.2023).

60. Паянок Т. М. Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості: напрями вдосконалення. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2019. № 1 (42). С. 58–63.

61. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 02.10.2023).

62. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <http://pro-u4ot.info/index> (дата звернення: 02.11.2023).

63. Плиса В. Й., Плиса З. П. Короткий тлумачний словник основних понять і термінів бухгалтерського обліку (для студентів спеціальностей 073 –

«Менеджмент» (освітня програма «Інформаційні системи у менеджменті; Менеджмент організацій і адміністрування») і 076 – «Підприємництво та торгівля» (освітня програма «Підприємництво, організація бізнесу та торгівлі»)). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2023. 53 с.

64. Політична економія: навч. посіб. / М. С. Бріль та ін. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 280 с.

65. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ М-ва фінансів № 237 від 08.10.1999 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

66. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: наказ М-ва фінансів від 30.11.2001 р. № 559. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

67. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»: наказ М-ва фінансів від 07.07.1999 р. № 163. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

68. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів від 25.02.2000 р. № 39. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

69. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку: затв. наказом М-ва фінансів України від 24.03.1995 р. № 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

70. Правдюк Н. Л., Мулик Т. О., Мулик Я. І. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково-аналітичний аспект: монографія. Київ: Центр навч. літ., 2019. 224 с.

71. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 лип. 1999 р. № 996-XIV із змінами і доповненнями від 12.05.2011 р. № 3332-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

72. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в національній валюті користувачів платіжних послуг: Постанова НБУ від

29.07.2022 р. № 163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0163500-22#Text> (дата звернення: 10.12.2023).

73. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (дата звернення: 24.12.2023).

74. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань від 02.09.2014 р. № 879. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 24.12.2023).

75. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Постанова правління Національного банку України від 16.12.2002 р. № 508. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.12.2023).

76. Про затвердження порядку подання фінансової звітності від 28.02.2000 р. № 419. URL: zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 24.12.2023).

77. Про Національний банк України: Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 24.12.2023).

78. Про платіжні послуги: Закон України від 30 черв. 2021 р. № 1591-IX (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14> (дата звернення: 24.12.2023).

79. Пугаченко О. Б. Особливості аудиту інформаційних систем і технологій. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2009. Вип. 16, ч. 2. С. 223-228.

80. Рудик О. Р. Антикризове управління фінансовою стійкістю суб'єктів господарювання в економіці України: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08. Львів, 2018. 177 с.

81. *Словник бухгалтерських термінів (за НП(С)БО та МСФЗ)*. URL: <https://document.vobu.ua/buhoblik/buhslovnuk> (дата звернення: 21.12.2023).

82. Словник економіста та підприємця / А. М. Туренко, І. А. Дмитрієв,

О. С. Іванілов, І. Ю. Шевченко. Харків: ХНАДУ, 2018. 340 с.

83. Сmachило В. В., Дубровська Є. В. Сутність факторингу та його використання при управлінні дебіторською заборгованістю в Україні. *Фінанси України*. 2007. № 7. С. 35-45.

84. Соломіна Г. В. Забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємництва: навч. посіб. Дніпро: Дніпропетров. держ. ун-т внутрішніх справ, 2018. 234 с.

85. Сучасна міжнародна економіка: підручник / за ред. В. М. Тарасевич. Дніпро: ПБП «Економіка», 2019. 386 с.

86. Теорія та методологія досліджень економіки: навч.-метод. посіб. для здобувачів освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» зі спеціальності 051 «Економіка» усіх форм навчання / упоряд.: Л. В. Проданова; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2020. 134 с.

87. Ткаченко О. С., Яременко Д. М. Класифікація дебіторської заборгованості як інструмент забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Облікова, фінансова та управлінська діяльність підприємств в умовах нестійкої економіки*: колективна монографія / за заг. ред. І. П. Приходька; ДДАЕУ. Дніпро: Пороги, 2020. С. 366–375. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jsru/ handle/123456789/5107> (дата звернення: 24.12.2023).

88. Усатенко О. В. Бухгалтерський облік та звітність організацій: навч. посіб. / М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». Дніпро: НТУ «ДП», 2022. 74 с.

89. Фінансовий облік: підручник / Я. Д. Крупка та ін. 4-те вид., допов. і перероб. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 451 с.

90. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах: підручник / М. Ф. Огійчук та ін.; за ред. проф. М. Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ: Алерта, 2016. 1040 с.

91. Фоміна Т. В., Пугаченко О. Б. Внутрішній контроль процесів матеріального забезпечення в системі управління підприємством: монографія /

за ред. Г. М. Давидова. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 200 с.

92. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 24.12.2023).

93. Чакалова Н. С. Розробка робочих документів для проведення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на промислових підприємствах. *Агросвіт*. 2018. № 22. С. 81–90.

94. Черненко Л. В. Стан дебіторської заборгованості підприємства та організація системи управління нею. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2017. Вип. 16, т. 3. С. 505-507.

95. Чорненька О. Б. Вплив заборгованості на фінансовий стан суб'єкта господарювання. *Економічний простір*. 2018. № 136. С. 158-169. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/292> (дата звернення: 24.12.2023).

96. Чорненька О. Б. Управління заборгованістю як фактор забезпечення економічної безпеки підприємства. *Наукові записки: наук.-техн. зб.* Львів: УАД, 2017. Вип. 1(54). С. 170-178.

97. Чорнобривець М. М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. *Європейські перспективи*. 2013. № 10. С. 181–185.

98. Шевченко В. В. Факторинг: нові можливості фінансування. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 3. С. 64-72.

99. Шквір В. Д., Загородній А. Г., Височан О. С. Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті: підручник. 5-те вид. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2019. 404 с.

100. Ямненко Г. Є. Інформаційне забезпечення управління дебіторською заборгованістю. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 530-533.